

The background image is a photograph of a forest. A large, thick, gnarled tree trunk dominates the foreground, curving from the top right towards the bottom left. The bark is rough and textured. In the middle ground, a small, dark-colored bird with a lighter patch on its wing is standing on the ground, which is covered with dry leaves and some green grass. The background is filled with more trees and foliage, creating a dense forest atmosphere.

Toisintekemisen ja nyrjäyttämisen mahdollistamat tilat ja vastarinta

Praktiikan uudelleen jäsentämistä taiteellisessa prosessissa

Tekijä Petra Aaltola

Työn nimi Toisintekemisen ja nyrjäyttämisen mahdollistamat tilat ja vastarinta

---

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatuksen maisteriohjelma

Vuosi 2021

Sivumäärä 45

Kieli suomi

Tiivistelmä

Taiteen maisterin opinnäyte *Toisintekemisen ja nyrjäyttämisen mahdollistamat tilat ja vastarinta* sijoittuu taiteellisen tutkimuksen ja taideperustaisen tutkimuksen välimaastoon. Tiedonmuodostusta on lähdetty tarkoituksella haastamaan ja kyseenalaistamaan. Opinnäytteessä on post-kvalitatiivinen ote, joten se ei aseta selkeää tutkimuskysymystä tai tehtävää. Kysymykset kuitenkin erottuvat ja hahmottuvat tutkielman loppupuoella kommunikatiiviseen muotoon.

Tutkielman lähtökohtana on tutkia vaihtoehtoisia olemisen tapoja uusliberalistisessa ja suorituskeskeisessä yhteiskunnassa. Koulujen arvot ovat hiljalleen muuttuneet tuloksellisuutta ja tehokkuutta ihannoiviksi ja vaikka haittavaikutukset huomataan, ei aiheesta nouse todellista keskustelua. Tärkeää onkin kiinnittää huomiota aktiiviseen ja kriittiseen opettajuuteen. Arvomutoksia on voitava tarkastella kriittisesti, jotta tiedetään mistä muutos johtuu ja miten kannattaa jatkaa. Jotta voidaan toimia kriittisesti, on omia arvojaan kyettävä tarkastelemaan. Opinnäytteessä keskitytään sel-laisiin teemoihin, joista kirjoittaja henkilökohtaisesti haluaa oppia lisää avartaakseen omaa ajatteluaan.

Uusliberalismi ulottuu yleiseltä tasolta myös yksilötasolle aiheuttaen hankausta luovan mielen toiminnassa. Taidetta on alettu suorittaa ja siitä on samalla kadonnut jotain. Tutkielmassa suorituskeskeistä ajattelua nyrjäytetään muuttamalla taiteellista praktiikkaa taiteellisen prosessin avulla. Taiteellinen prosessi sijoittui paikkaan nimeltään *Paikka*. Kevään 2021 aikana Paikasta kerätään tietoa äänittäen, kirjoittaen, piirtäen ja taiteellista työtä tehden. Paikkaa tutkitaan tarkoituksella tekemällä toisin ja kiinnittämällä huomiota oman ajattelun rajoihin. Hiljalleen Paikkaa onnistutaan tarkastelemaan jälki-ihmiskeskeisesti. Jälki-ihmiskeskeinen katse tuo näkyväksi ihmisen tavan kohdella ei-inhimillisiä olioisuuksia oman toimintansa taustana.

Haparoiva tutkimusote etenee hiljalleen nostaen esille tärkeitä teemoja Paikassa tapahtuvan työskentelyn avulla. Lopulta tutkielman ydin alkaa hahmottua taiteellisesta prosessista Hehkuvien aiheiden kietoutuessa jälki-ihmiskeskeiseen ja uusmaterialistiseen teoriaan.

Opinnäytteen ohjaajana toimii Tiina Pusa.

Tarkastajina toimivat Helena Sederholm ja Taneli Tuovinen.

Avainsanat kuvataidekasvatus, uusmaterialismi, uusliberalismi, jälki-ihmiskeskeisyys, toisintekeminen, vastarinta

---

Author Petra Aaltola

Title of thesis Toisintekemisen ja nyrjäyttämisen mahdollistamat tilat ja vastarinta

---

Department Department of Art

Degree programme Master's Programme in Art Education

Year 2021

Number of pages 45

Language Finnish

Abstract

The Master of Arts thesis *Toisintekemisen ja nyrjäyttämisen mahdollistamat tilat ja vastarinta* positions itself between artistic research and art-based research. The way of forming knowledge has been challenged and questioned on purpose. No research question or task has been set because the research is post-qualitative. Nevertheless, the questions find a communicative form and become clear by the end of the research.

Finding alternative ways of being in a neoliberalist and performance-oriented society is the starting point for the study. The values of the school system have slowly become ones that revere productivity and efficiency, and although the adverse effects are noted, no genuine discussion has emerged.

It is important to pay attention to active and critical teacherhood. Changes in values need to be examined critically in order to recognize the reasons behind them and to know how to proceed. The ability to examine one's values is essential for acting critical. The thesis focuses on themes that the author wants to learn more about in order to broaden their own thinking.

Neoliberalism stretches from the general level to the individual, causing friction in the functioning of the creative mind. Art is being executed like a task, thus losing something of its essence.

In this study performance-oriented thinking is derailed by modifying artistic practice through an artistic process. The process was set in a location called *The Place*. In the spring of 2021 information is collected from The Place by recording, writing, drawing and doing artistic work. The Place is examined on purpose in alternative ways, paying attention to the limits of one's own thinking. Gradually a post-anthropocentric viewpoint is reached in The Place. A post-anthropocentric gaze sheds light on the way humans treat nonhuman beingnesses as a base for human actions.

The tentative grasp of research advances slowly, revealing important themes through the work done in The Place. Ultimately the core of the study begins to take shape, when the topics that Glow in the artistic process intertwine with post-anthropocentric and new materialistic theory.

The advisor of this thesis is Tiina Pusa.

The examiners are Helena Sederholm and Taneli Tuovinen.

Keywords art education, new materialism, neoliberalism, post-anthropocentrism, alternative doing, resistance

---

Sisällysluettelo

Irti päästämisestä ja todellisuuden uudelleen jäsentämisestä	6
Kontrolli olemassaolon määrittelijänä	8
Kontrolli, dualismi ja binaarisuus	8
Kontrolli ja minuus	11
Läpitunkeva kilpailullisuus pedagogiassa	11
Taiteellisen työskentelyn lähtökohdat	16
Taidekäsitykseni	16
Innoittavia tekijöitä samojen aiheiden äärellä	17
Kontrolloimattomuus terapeuttisena menetelmänä	18
Paikkasidonnaisuus	20
Sattuma	20
Työskentelyn ja aineiston keräyksen kuvaus	22
Kohtaamisretki	22
Paikka	22
Hehku	23
Aineiston keräys	24
Aineisto – Kärpäsenä koivunoksalla	26
Aineistosta hehkuvat esteet, häiriöt ja herättäjät	34
Kehon rajallisuus ja vastustus	34
Samanlajisista johtunut häpeä	37
Sensuuri	37
Luontokäsitys esteenä	38
Jälki-ihmiskeskeisyys	40
Uusmaterialistinen ontologia nyrjäytyksen välineenä	42
Ajatuksia ja tarkoituksellisesti olemattomia päätelmiä	44
Lähteet	49

17.1.2021 klo 13.29

Paikassa

“mnh. Tosiaan keräsin noita jääpaloja mun pipoon kun ei mulla ollut mitään kassia,

note to self kassi mukaan ens kerralla.”

Irti päästämisestä ja todellisuuden uudelleen jäsentämisestä

Tutkielmani on syntynyt halusta ymmärtää syvemmin taiteellista tiedonmuodostusta ja avata tiedostamattomia esteitä havainnoinnin ja ymmärryksen tieltä. Mikä todellisuudessa estää minua nauttimasta taiteen tuottamisesta ja tekee siitä kivuliasta ja vaikeasti lähestyttävää? Pureudun taiteelliseen prosessiin ja kokeilen uudenlaista praktiikkaa saadakseni objektiivisemmän kuvan siitä miten voisin lähestyä taiteellista prosessia luomatta itselleni turhia pelkoja ja esteitä.

Koen olevani jumissa. Pyrkimykseni kontrolloida ja olla asioiden tasalla rajoittaa ideoiden syntymistä ja etenemistä. Mieleni käyttää suuren osan energiastaan ahdistavaan pakkoajatteluun. Ahdistus pakottaa minut toimimaan tavoilla, jotka eivät vie minua eteenpäin taiteellisessa ajattelussa. Jämähdän ajattelemaan ja pelkäämään lopputulosta. Jähmetyn ajattelemaan onnistumista ja epäonnistumista sen sijasta mitä tapahtuu ja mikä on kiinnostavaa juuri nyt. Tutkielmassani kokeilen ja opettelen haparoivaa ja intuitiivista työskentelytapaa, johon osallistuu itseni lisäksi minusta riippumattomia, sattuman sanelemia toimijoita. Nämä muut toimijat auttavat minua ohittamaan jumiutumisen ja pysymään tarkastelijan roolissa. Näin minun on helpompi keskittyä tarkastelemaan myös itseäni ja omaa toimintaani myötätuntoisemmin.

Opinnäytteeni sijoittuu taiteellisen tutkimuksen ja taideperustaisen tutkimuksen välimaastoon. Taiteellisessa tutkimuksessa taiteellista tietoa ja ymmärrystä hankitaan taiteen menetelmillä. Sen olennainen osa on sanallistaa ja käsitteellistää visuaalista prosessia. Taiteellinen tutkimus tuottaa taiteellisen ja moniaistisen toiminnan avulla tietoa, joka on koettu vaikeaksi lähestyä ja on perinteisesti jätetty muun tutkimuksen ulkopuolelle. (Kallio, 2008, 107.) Taiteellisessa tutkimuksessa yritetään taiteellisen toiminnan ja rajatun aineiston avulla väittää jotakin maailmasta (Varto, 2017, 141). Taideperustaisessa tutkimuksessa tulee lähtökohtana olla ymmärrys taiteen menetelmillä syntyvästä tutkimuksellisesta tiedonmuodostuksesta. Taideperustainen tutkimus tutkii ympäröivää todellisuutta, eikä välttämättä keskity taiteen sisäisiin ilmiöihin (Kallio, 2008 s.106.) Lapissa taideperustainen tutkimus on yhdistynyt toimintatutkimukseen ja Helsingissä taideperustainen tutkimus kytkeytyy kriittiseen pedagogiaan ja tutkimuskulttuuriin. Taideperustaisessa toimintakulttuurissa korostuu luonnon vahva läsnäolo ja neuvottelu ympäröivien olosuhteiden kanssa. (Pusa ja Suominen, 2021, 48.)

Omassa tutkielmassani käytän tekemäni taideteoksen taiteellista prosessia oman ajatteluni nyrjäytyksen menetelmänä. Tärkeää on siis sanallistaa taiteellinen prosessi ja löytää sen avulla vastauksia tutkielman pohdintoihin. Toisaalta olen myös vahvasti dialogissa työskentelypaikan ja siellä vaikuttavien oloisuuksien kanssa. Ilman dialogia teosta ei olisi. Aalto-yliopistossa painottuu taideperustainen kriittinen tutkimus, johon kietoutuvat eettisyyden, tasa-arvon ja intersektionaalisuuden teemat (Pusa ja Suominen, 2021, 49). Tutkielmassani tarkastelen ihmiskeskeisyyden aiheuttamia valtarakenteita ja niiden aiheuttamia ongelmia. Teen tietoista vastarintaa ihmiskeskeiselle, muita eliöitä alistavalle toiminnalle. Lisäksi pohdin uudenlaisia olemisen vaihtoehtoja uusliberalistiselle tehokkuutta ja kilpailullisuutta vaativalle suorituskulttuurille.

Praktiikan muuttamisen apuna hyödynnän jälki-ihmiskeskeistä ja uusmaterialistista filosofiaa. Opettelen ottamaan itseäni etäisyyttä ja tämän hetkiseen todellisuuteeni uuden tulokulman kyseenalaistamalla rakenteita ja käsittämällä todellisuuden toisiinsa reagoiviksi materiaalisiksi kokonaisuuksiksi niiden toisistaan erottelun sijaan. Yritän siis käsittää ympäröivät oliot Deleuzen ja Guattarin (1993) sekä Bennettin (2020) ontologisten pohdintojen mukaan materiaalisina kokonaisuuksina sen sijaan että käsittäisin ne esimerkiksi kasveiksi, eläimiksi tai ihmisiksi erotellen ne toisistaan. Täten yritän väistää automaattisia oletuksia ja arvottamisia eri olioita ja niiden välisiä suhteita kohtaan. Olen valinnut tutkimusympäristökseksi paikan, jossa kohtaan monenlaisia elollisia ja elottomia olioita, jotka vuorovaikuttavat toisiinsa ja taiteelliseen työskentelyyni. Kuinka moni asia ja olio todellisuudessa, nykyhetkessä ja menneisyydessä vaikuttaa yksittäiseen taiteelliseen prosessiin? Kuinka huomaan prosessiin vaikuttavat toimijat? Lisäksi selvittän onko prosessilla lineaarista muotoa ja koska tai kuinka se päättyy, vai päättyykö se lainkaan.

Tutkielmani etenee kehämäisesti alkaen ulkokehältä tutkielman lähtökohdasta eli halusta päästää irti elämää rajoittavasta kontrollin tarpeesta. Tarkastelen kilpailullisuutta ja tehokkuutta ihannoivaa järjestelmää ja sen vaikutusta itseäni. Tutkielmani avulla etsin muunlaisia tapoja olla kilpailuyhteiskunnassa. Lähtökohta on hyvin subjektiivinen ja ihmiskeskeinen. Huomioin millä tavoin käsitykseni hyvästä ja huonosta vaikeuttavat havainnointiani ja uuden tiedon tuottamista. Käyn läpi taidekäsitykseni ja aiemman tapani tehdä taidetta. Käsittelen sitä mitä konkreettisesti taiteellisessa työskentelyssä tein, mitä havaitsin ja millaista tietoa prosessin avulla tuotin. Esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmät ja tutkimustoimintasuunnitelman, jota käytin eri tavoin tietoa kerätessäni. Käyn läpi taiteellisessa työskentelyssäni syntynyttä termistöä ja avaam yksityiskohtaisesti Kohtaamisretkieni eli taiteellisen työskentelyni ja havainnointini

tärkeimpiä hetkiä ja huomioita. Koen tärkeäksi avata ympäristön käsitettä, miten itse sen koen ja miksi olen valinnut työskentely-ympäristöni tietoisesti sellaiseksi, kuin se nyt on. Ympäristöä ja ympäristön käsitettä tutkiessani uppoudun uusmaterialistiseen ajatukseen todellisuuden materiaalisuuksista ja jälki-ihmiskeskeisyydestä ja yritän alustaa ajatustani siitä, miten hyödynnän itselleni uudenlaista todellisuuden jäsentämisen tapaa yrittäessäni muuttaa omaa ajattelua.

Aloittaessani opinnäytteeni prosessia, valmistauduin jo ajatukseen, etten välttämättä löydä prosessistani mitään mullistavaa. En pyri tekemään tarkkoja yleistyksiä tai jottopäätöksiä vaan keskityn nimenomaan tarkastelemaan sitä, millaista tietoa aistisesti ja toiminnallisesti tutkielmani prosessi tuottaa ja millä tavoin onnistun muuttamaan tapaani ajatella ja olla maailmassa. Teen taiteellisen prosessin avulla näkyväksi sellaisia oletuksia itsestäni ja itseni ulkopuolisesta, joita en vielä tiedosta. Kun oletukset muuttuvat näkyväksi, niihin voi vaikuttaa.

Kontrolli olemassaolon määrittelijänä

Kontrolli, dualismi ja binaarisuus

Yhteiskuntamme perustuu normeihin ja sitä kautta kontrolliin. Arvotamme normaalin ja toiseutamme epänormaalin. Jotta emme kiinnitä huomiota, meidän tulee olla olemassa normien mukaisesti normaalisti. Emme oikeastaan enää edes tiedä, kuka meitä valvoo. Suljettujen rakenteiden ja vallan rinnalle on alkanut muodostua sisäistettyjä hallinnan mekanismeja. (Saastamoinen, 2011, 13)

Yksi tärkeimmistä motiiveistani tehdä tutkielma oli haastaa omaa käsitystäni tiedonmuodostuksesta. Huomaan binaarisesti arvottavani tietoa riippuen tieteen alasta tärkeämmäksi ja turhemmaksi tiedoksi. Kaikki sellainen tieto ja tutkimus, millä ei konkreettisesti pyritä esimerkiksi syövän parantamiseen, talouden kestävään uudistamiseen tai ilmastonmuutoksen torjumiseen, on mielessäni automaattisesti vähän ”hömppää”. Käsitys tosin ei ole vain omani. Hyvän esimerkin ennakoluuloista ja väheksynnästä empiiristä tietoa kohtaan sain tuoreeltaan 3.4.2021 Helsingin Sanomien pääkirjoituksesta, jossa viitattiin vertaisarvioimattomaan omakustanteiseen Antti Hassin muistelmateokseen Hassin paperiin jonkinlaisena tutkimuksena ja sen pohjalta arvioitiin, että tieteen ytimestä kaukana olevilla yhteiskunnallisilla, humanistisilla ja etenkin taiteellisilla aloilla ideologia vaikuttaa liikaa tuotettuun tietoon ja siitä syystä on mahdollisesti jopa vaarallista. (HS, 3.4.2021) Kommenttikentässä käydään keskustelua siitä, miten muiden kuin luonnontieteellisten alojen tietoa edes voidaan kutsua tieteenksi. Olen pohtinut samaa. Toisaalta olen pohtinut sitä, miten muuten voimme kerätä tietoa ja kriittisesti

19.2.2021

Porvoo, Galleria Vanha kappalaisentalo

Minä: “Haluan muuttaa mun praktiikkaa täysin, tehdä kaiken eri tavalla kuin olen tottunut tekemään sen takia että musta tuntuu että mä olen aina jollain tavalla vähän eheämpi kun olen onnistunut rikkomaan jotain totuttua kaavaa tai totuttua tapaa ajatella.”

Aino, ystävä: “Tällaisia ajattelun prosesseja olis hyvä dokumentoida, sillä niihin on muuten vaikea palata. Voi olla vain tunnekokemus siitä, että jotain on tapahtunut jossain vaiheessa, mutta on tosi vaikea saada kiinni siitä, mitä ajattelussa on oikeasti tapahtunut.”

tarkastella sellaisia valtavan suuria ihmiselämään kuuluvia asioita kuten sosiaalisia rakenteita, etuoikeuksia, asenteita, pahoinvointia, tulevaisuuden näkymiä tai muihin lajeihin suhtautumista? Miksi ideologioiden tarkasteluun ja kyseenalaistamiseen suhtaudutaan yhä niin, kuin olisi olemassa jokin yksi oikea neutraali vailla ideologiaa oleva tapa olla maailmassa. Tarkoitetaanko tällä niitä tolkun ihmisiä, jotka ovat omaksuneet vuoteen 2021 mennessä muotoutuneet kulttuuriset arvot ja ideologiat, mutta eivät koe tarvetta muuttaa tai tarkastella niitä sen enempää? Todellisuuden tarkastelu pelkän luonnontieteen avulla tuntuu pelottavan rajoittavalta. Haluan tarttua tähän tärkeään aiheeseen syvemmin, mutta tässä opinnäytteessä siihen ei ole mahdollisuutta.

Olen kaikki tai en mitään. Olen olemassa täysillä koko ajan tai en ollenkaan. Tunnen kaiken tai olen täysin turta. Dualistinen ajattelu ohjaa olemassaoloani. Asiat ovat joko automaattisesti hyviä tai pahoja. Syömishäiriötaustaisena saatan ajatella, että aamulenkki on hyvä, mutta lenkillä alepasta napattu aurinkoisella kalliolla nautittu (paha) aamupala nollaa (hyvän) lenkin hyödyt. Teen jatkuvasti aktiivisesti töitä saadakseni itseni kiinni dualistisesta jaottelusta, sillä tiedän sen olevan itselleni haitallista, koska sillä on vaikea mitata tai käsittää useimpia asioita.

Kirjallisuuden tutkija Peter Elbow:n (2000) mukaan dualismi voi olla pahasta, mutta sitä voi käyttää myös ajattelun selkeyttämisen välineenä. Elbow kutsuu ideaansa binaariseksi ajatteluksi. Binaarisessa ajattelutavassa dualistisen käsiteparin vastakkaisuudet asetetaan toisiinsa nähden samanarvoiseen asemaan. Asiaa voidaan siis tarkastella ja vertailla kahdesta eri aihioista. Binaarinen ajattelutapa pehmentää dualismia sillä tavoin, ettei binaarisessa ajattelutavassa toinen vaihtoehtoista ole ehdottomasti hyvä tai huono. Yrjö Hailan (2004a, 25) mukaan tällainen ajattelu sopii tietynlaisten asioiden, kuten kustannuslaskelmien tai talouden ja politiikan arviointiin, mutta useimmissa tapauksissa joko/tai asetelmasta olisi hedelmällisempää siirtyä sekä/että -ajatteluun. Toisaalta pyrittäessä ehdottomasti irti dualismeista päädytään Hailan (2004b, 167) mukaan helposti luomaan uudenlainen dualismi ei-dualistisen ajattelun ja dualistisen ajattelun välille. Asiat ja tapahtumat ovat monisyisiä, yhtäaikaan hyviä ja pahoja, kauniita ja rumia, kaikkea ja ei mitään.

Kontrolli ja minuus

Kriittistä näkökulmaa itsensä kontrollointia kohtaan on vaikea löytää. Kontrolli ja jämmäkyys ovat yhteiskunnassamme normi. Selaillessani lähteitä löysin sanoilla kontrolli, itsekriittisyys ja vaativuus lähinnä niihin ”terveellä tavalla” suhtautuvia kirjoituksia. Kontrolli on siis oltava, mutta ei saa mennä yli. On oltava tehokas, mutta ei saa menettää terveyttään sen seurauksena. On siis osattava itse kontrolloida omaa kontrolliaan niin, että on mahdollisimman tehokas yksilö menemättä rikki. Hämmentyneenä hakutulokista aloin pohtia mistä syystä kontrolli eli hallitseminen on itselleni automaattisesti negatiivinen sana. Mielestäni kontrolli sairastuttaa, rajaa, sulkee ulos ja ohjaa väkisin johonkin suuntaan. Koen kontrollin vastakohtana intuitiolle, aistien varaiselle tiedolle. Huomaan kuitenkin ajattelevani jälleen itselleni tavanomaisesti dualistisesti hyvä-huono akselilla.

Jaottelu hyvään ja huonoon, arkipäiväinen kontrollin tarve ja olemassaolon rajaaminen liittyvät turvallisuuden tunteeseen. Vältän synnyttämästä itsessäni negatiivisia tunteita toimimalla arvojeni mukaisesti. Omalla kohdallani arvot liittyvät esimerkiksi tietynlaiseen olemiseen, opiskeluun, liikkumiseen ja lineaariseen kehittymiseen paremmaksi versioksi itsestäni. Arvot ovat syntyneet jossakin elämän varrella ja tuntuvat monella tapaa jäykiltä ja muuttumattomilta. Omat arvoni jakautuvat tiukan dualistisesti hyväksi ja huonoiksi tavoiksi elää. Omien arvojen vastaisesti toimiminen aiheuttaa ahdistusta ja ihminen on usein tyytyväinen vasta, kun pääsee tarpeeksi lähelle itselleen asettamia ihanteita. (Myllyviita, 2016, 29) Kun arvoja on paljon ja ne ovat tiukasti rajattuja, tietyllä tavalla elämäkin rajaantuu helposti käsitettäväksi ja tehokkaasti suoritettavaksi pakettiksi. Kun elämä rajaantuu tehokkaaksi paketiksi, se myös kapenee. Havahduin kymmenisen vuotta sitten siihen, että olin niin tarkasti suunnitellut nykyhetkeni ja tulevaisuuteni, etten enää nauttinut juuri mistään. Myllyviita (2016, 10) muistuttaakin, että vaikka ikävien tunteiden kohtaaminen on pelottavaa se ei ole vaarallista. Vaarallisempaa on hankalien tunteiden ja tilanteiden välttely ja elämän kapeneminen pelkojen seurauksena.

Läpitunkeva kilpailullisuus pedagogiassa

Opinnäytteeni tavallaan asettuu osaksi uusliberalistisen koulutuksen kritiikkiä. Keskustelu ei sinällään ole uusi, mutta se on taas uudella tavalla ajankohtainen. Viimeisen 20 vuoden aikana uusliberalistista koulujärjestelmää ovat tarkastelleet esimerkiksi Hannu Simola (2001), Marjo Vuorikoski ja Mirka Räisänen (2010) ja Riku Saastamoinen (2011).

Sotien jälkeinen, tasa-arvoon nojautunut suomalainen koulujärjestelmä on saanut kritiikkiä liian tasapäistävästä toiminnastaan, joka jättää erityislahjakkaat yksilöt vaille heidän tarvitsemaansa tukea. Sen tilalle on hivuttautunut uusliberalistinen kilpailuun nojaava koulumalli, jollainen löytyy esimerkiksi Yhdysvalloista ja Iso-Britanniasta. Hannu Simolaa (2001, 2) lainaten useat tutkimukset (esim. Whitty, Power & Halpin, 1998) ovat osoittaneet, että kilpailullisuus ja markkinatalouteen nojaava koulujärjestelmä lisäävät eriarvoisuutta ja pahoinvointia. Silti tällainen ajattelumalli jatkaa leviämistään ja on jo yhteiskuntamme perustava kulmakivi. Simolan (2001, 3) mukaan koulun tehostaminen on suurimmassa osassa tavallisia kouluja saanut aikaan oppimiseen kielteisesti vaikuttavia tekijöitä kuten turhautumista, huonontuneita ihmissuhteita, näköalattomuutta, toivottomuutta, lamaantuneisuutta, vihaa, häpeää, katkeruutta, kyynistymistä, masentuneisuutta ja liiallisten odotusten vuoksi loppuunpalamista. Simola (2001, 2) mainitsee, että koulujen uusliberalistisia sävyjä saanut uudistus hyödyttää eniten niitä kouluja, opettajia ja oppilaita, joilla menee muutenkin parhaiten. Uusliberalistisessa kouluilhanneessa erotellaan jyvät akanoista. Parhaiten menestyvät yksilöt menestyvät vieläkin paremmin muiden kustannuksella. Miten olemme mahdollisimman tehokkaita, jos karSIMME ja turhautamme kilpailulla pois eri tavoin oppivat erilaisia vahvuuksia omaavat yksilöt jo koulumaailman alkumetreillä?

Tehokkuutta ja tuottavuutta korostava uusliberalismi on hivuttautunut koulujärjestelmäämme pikkuhiljaa, eikä siksi ole kiinnittänyt erityistä huomiota. Vaikka yksittäisiä mielipidekirjoituksia ja artikkeleita uusliberalistisia uudistuksia vastaan onkin kirjoitettu, ei yleistä suurempaa keskustelua uusliberalistisista arvoista ja niihin kohdistuvasta kritiikistä ole näkynyt. Uusliberalismi onkin verhoutunut tasa-arvo-ajattelusta peräisin olevien tuttujen termien taakse niin, ettei koulumaailman kanssa tekemisissä oleva välttämättä huomaa niiden keskinäistä ristiriitaisuutta. Kuten kontrolliyhteiskunnassa, myös koulujärjestelmässä kontrollin muodot ovat ulkoisesta näkyvästä kurinpidosta muuttuneet huomaamattomammiksi itsekontrollon ja arvioinnin metodeiksi. Opettajan ja oppijan työ on jatkuvan tarkkailun, kehittämisen ja arvioinnin alaista. (Vuorikoski, Räisänen, 2010.)

Taidekasvattajana en halua siirtää henkilökohtaista kontrollintarvettani opetustilanteisiin vaan haluan toimia nimenomaan kulutusyhteiskuntaa ja kontrollia kyseenalaistavana tahona. Taidekasvatuksella on mielestäni suuri potentiaali toimia kriittisen ajattelun opettajana. Riku Saastamoinen (2011, 17) pohtii kontrolliyhteiskuntaa ja taidekasvatusta. Hänen mielestään taiteen opettaminen on ammatti, jossa opettajan ja opetettavien arvomaailma ja käsitys todellisuudesta muokkaavat opetusta. Saastamoisen (2011, 17)

mukaan opettaja voi tehdä valinnan joko myötäillä tai vastustaa muita yhteiskunnallisia kehityslinjoja ja näin opettaa yhteiskunnallista ajattelua, toisin katsomista ja vaikuttamista taiteen avulla. Lisäksi Saastamoinen (2011, 17) kirjoittaa, että Taideopetuksessa on mahdollista luoda kontrolliin ja hallintaan perustuvan toiminnan vastaisia käytäntöjä. Myös Räisänen ja Vuorikoski (2010, 76) toteavat, että ainoa tapa olla legitimoimatta uusliberalistista koulutuspolitiikkaa passiivisella arjen työllä on kriittinen, tiedostava, aktiivinen ja kyseenalaistava opettajaidentiteetti. Koulutuspolitiikan suunnanmuutosta tulee lähestyä tarkastellen mistä siinä on todella kysymys. Lisäksi tulee kartoittaa uudenlaisia, vaihtoehtoisia toimintatapoja. (Räisänen ja Vuorikoski, 2010, 76.) Taidepedagogiikan tehtävänä voisi olla suorittamisen haastaminen virheiden sallimisen ja niiden havaitsemisen avulla. Tämä voisi mahdollistaa luovuuden lisääntymistä ja uusien ideoiden syntymistä. (Saastamoinen, 2011, 17.)

Yllämainitut kilpailullisen koulumaailman herättämät ongelmat ovat kaikkeudessaan relevantteja myös yksilötasolla. Kontrollin siirtyessä ulkoisista näkyvistä hallinnan keinoista sisäiseksi itsearvioinniksi ja kritiikiksi, paine olla mukana jatkuvassa kilpailussa lisääntyy. Tästä johtuvat kielteiset tunteet ovat itseni tehostamisen seurauksena nimenomaan jarruttaneet omaa tekemistäni ja olemistani. Minusta tuntuu, että itsen tarkkailusta ja tehostamisesta johtuneiden tunteiden vuoksi käytän valtavan määrän energiaa pienenkin asian hoitamiseen, sillä energiaa kuluu tehokkuutta vaativan minän itsekritiisyyteen, vihaan, lamaantumiseen, negatiiviseen puheeseen, häpeään ja itsesääliin. Tässä mielessä tehokkuusajattelu toimii itseään vastaan. Minussa ei ole erillistä erityisen älykäästä tehokkuudesta nauttivaa yksilöä, joka kilpailullisesti imisi hyvinvointinsa muista ja puhkeaisi kukkaan. Imen energian itsestäni ja olen yhtä tehoton kuin ennenkin.

“Elämme siis aikaa, jota hallitsee erinomaisuutta, tehokkuutta ja tuloksellisuutta korostava diskurssi, jossa vain paras on kyllin hyvää ja keskinkertaisuus kirosana. Jatkuva kehittäminen ja erottuminen muista nähdään menestyksen edellytyksenä. Pysähtyminen ja tavallisuus on mitättömyyttä ja kuolemaa. Kuitenkin tiedämme, että parhaita voi olla vain harvoja.” (Simola, 2001, 5.)

Ymmärrän yleisen ajatuksen, että kilpailu voi kannustaa ja motivoida joitakin yksilöitä parempaan suoritukseen. Minua kuitenkin harmittaa, että nyky-yhteiskunnassa muunlaisille motivaattoreille ei oikein ole tilaa. Entä jos motivaationa ja merkityksellistäjänä olisi jälleen esimerkiksi yhteinen hyvä? Entä jos oma menestys ei olisikaan pääsääntöisesti joltain muulta pois? Yksilöinä, yhteiskuntana ja lajina on lyhytnäköistä ajatella, että kestäisimme nykyisenlaista kilpailullista, suorituskeskeistä kulutusyhteiskuntaa

enää kauaa. Merkityksellisyiden kokemus elämään tulisi löytää jostakin muualta kuin ikuisesta kasvusta, vallasta ja statuksesta.

Joutsenvirta ja Salonen (2018, 84) puhuvat merkityksen tunteen kokemuksen uudelleen järjestelemisestä mahdollisena keinona muuttaa ihmisen elämäntapaa kestävämmäksi. Joutsenvirta ja Salonen (2018, 86) viittaavat Schwartzin (2012) käsitteeseen *itsekorostus*, jolla tarkoitetaan valtaa ja suorituskeskeisyyttä elämän merkityksellisyyttä edistävinä arvoina. Suorituskeskeisyys tarkoittaa henkilökohtaisen menestyksen osoittamista muille ja suhteessa muihin. Salosen ja Joutsenvirran (2018, 86) mukaan suorituskeskeytyksen sisältyy myös halu kilpailla yhdessä toimimisen sijasta. Tällaiset arvot kytkeytyvät taloudelliseen menestykseen ja sosiaaliseen statukseen. (Salonen, Joutsenvirta, 2018, 86 ; Kasser, 2014) Toinen merkityksellisyyttä lisäävien arvojen termi on itsensäylittäminen, jolla Schwartz tarkoittaa sitä, että merkityksellisyiden tunne syntyy ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin merkityksien ymmärtämisestä ja hyväntahtoisuudesta. (Salonen, Joutsenvirta, 2018, 86). Itse korjaisin ajatusta sen verran, että puhuisin kaiken olevan hyvinvoinnin merkityksien ymmärtämisestä erottamatta ihmistä luonnosta ja siten korostaisi ihmisen hyvinvoinnin merkitystä muihin olioihin nähden. Meidän on kyettävä samaistumaan myös ei-inhimillisiin toimijoihin, jotta voimme saada kokonaiskuvan, miten toimintamme vaikuttaa oloisuuksiin nyt ja tulevaisuudessa. Samaistumisella tarkoitan kunnioitusta ja ymmärrystä eri olioiden tarpeista ja olemisen tavoista. Koen termin itsensäylittäminen tärkeäksi ja tavoiteltavaksi. Huomaan kuitenkin samalla paradoksaalisesti kokevani moraalista ylemmyyttä itsekorostuksen termiä ja sen sisältämiä arvoja kohtaan.

Kontrolliyhteiskunnan ja uusliberalististen rakenteiden edessä tunnen vääjäämättä selaista voimattomuutta, etten usko omana elinaikanani voivani juurikaan vaikuttaa niihin. Rakennanko opinnäytteelläni itselleni pelastuslauttaa, jolla saan kontrolliyhteiskunnassa lisätilaa hengittää vai pyrinkö löytämään keinoja irtautua kontrollista kokonaan? Voiko uusmaterialistinen havainnointi antaa uudenlaisia keinoja suhtautua ympäröivään todellisuuteen objektiivisemmin ja antaa mahdollisuuden toimia toisin? Teen tutkielmaani, jotta tulisin itsestäni, ajattelustani ja toimintatavoistani tietoisemmaksi ja onnistuisin kääntämään katsettani itseni ulkopuolelle huomioiden asioita, joihin en aikaisemmin ole kiinnittänyt huomiota. Pedagogina tavoitteenani on, että siirtäisin omaa kilpailullista asennettani opetustilanteisiin mahdollisimman vähän. Luulen haluavani pysyä vaikuttajana ja mahdollistaa edes jollekin ikkunan muiden mahdollisten todellisuuksien kuvittelemiseen.

Taiteellisen työskentelyn lähtökohdat

Taidekäsitykseni

Jos minulta on kysytty, mitä taide on, olen perustellut taiteen olevan jotakin, jonka joku on tehdessään tarkoittanut taideteokseksi. Taidekäsitykseni on siis määritelty intentionaaliseksi. Jostain syystä tämä ajatus on onnistunut säilymään mielessäni tähän päivään asti melko kyseenalaistamattomana taideopinnoistani huolimatta.

Suhtaudun itse taideteoksiin hyvin aistisesti. Pidän niistä, jos ne jollain tavalla sykkäyttävät minua. Kiinnostuin siitä, mitä aistisuus minulle todella tarkoittaa. Lukiessani Alpo Väkevän (2013) pohdintoja Gilles Deleuzen poliittisuudesta minua alkoi kiinnostaa Deleuzen tapa käsittää taideteos virtuaalisen kautta. Väkevä (2013, 24) kirjoittaa, että Deleuzen mukaan taiteen alueella aistittava tulee näkyväksi. Taidetta katsoessamme kiinnitämme huomiomme taiteen aistittavaan ja siinä vaikuttavaan virtuaaliseen. Deleuzen mukaan taide ei siis vain kiinnitä huomiotamme aistiseen vaan jatkaa aistittavan olemassaolon kestoja. (Väkevä, 2013, 24.) Käsitän tämän ajatuksen niin, että tehdessäni teoksen, josta välittyy jokin aktuaalinen aistimus, sen on virtuaalisen vuoksi mahdollista säilyä välittyäkseen katsojalle kymmenien ja satojen vuosien päähän.

Virtuaalisella Deleuze tarkoittaa jotakin huomaamattoman nopeaa, kiinni saamatonta energiaa, joka on kaiken kokemamme ja ajattelemamme alkuperä. Nopeutensa vuoksi Deleuze kutsuu virtuaalista myös kaaokseksi. Olemassaolon muotonsa virtuaalinen saa aktualisoitumalla. Virtuaalinen estää ajattelemasta asioita yksiselitteisesti ja mikään yksi annettu rakenne tai merkitys ei riitä kuvaamaan niitä. Aktuaalinen taas merkitsee jotakin tiettyyn hetkeen sidoksissa olevaa muotoa. Mikään ei ole puhtaasti vain virtuaalista tai aktuaalista, vaan asiat ovat aina sekä virtuaalisia että aktuaalisia. Deleuze määrittelee taiteen olevan taidetta silloin, kun siihen on onnistuttu vangitsemaan virtuaalinen. Taide on ajattelun muoto, joka tuo äärettömän näkyville äärellisistä asioista. Taideteokset on valmistettu rajallisilla välineillä, mutta ne onnistuvat välittämään jotakin äärettömältä tuntuvaa. (Väkevä, 2013, 3-6, 24.) Taide pyrkii luomaan jotakin äärellistä, joka palauttaa äärettömän kokemuksen (Deleuze ja Guattari 1993, 200-201). Pidän etenkin Deleuzen ja Guattarin (1993, 201) väitteestä ettei taidetta tule ajatella äärettömän filosofian tai äärellisen tieteen välimuotona. Heidän mukaansa ajatteleminen on ajattelemista joko käsittein, funktioin tai aistimuksin eikä mikään näistä ole toista parempi tai puhtaampaa ajattelua.

Ääretön on minunkin kokemukseni taiteen äärellä. Kokiessani taidetta tuntuu, että irtaantuisin ajasta, paikasta ja kaikesta, mitä olen tiennyt. Tuntuu kuin sukeltaisi jäiseen avantoon ja haukkoisi henkeä. Tämän jälkeen taide jäsentyy uudelleen kaiken sen perusteella, mitä tiedän ja olen kokenut ja muotoutuu omaksi kokonaisuudekseen. Minun on mahdollista palata samojen teosten äärellä samaan jo koettuun aistimukseen uudelleen ja uudelleen. Kuvailemaani kokemusta Deleuze kutsuu ruumiiksi ilman elimiä. Ruumiilla Deleuze ei tarkoita pelkästään jonkin elollisen kehoa, vaan näin hän kutsuu mitä tahansa osien kokonaisuutta esimerkiksi yhteiskuntaluokkaa tai konetta. Ruumiissa tiettyjä tehtäviä toteuttavat osat ovat jossakin tietyssä järjestyksessä ja kun ruumis joutuu tilanteeseen, jossa totuttu jäsenten järjestys joutuu muuttumaan, on ruumis hetken aikaa elimetön ja auki muutokselle. Kyse on tilanteesta, jossa emme enää ajattele asioita entisissä asiayhteyksissään. Ruumis ilman elimiä tarkoittaakin käynnissä olevaa tapahtumaa, joka vapauttaa ruumiin toimintamahdollisuudet. (Väkevä, 2013; Deleuze 1988, s. 71–72.) Taide voi siis aiheuttaa kokemuksen elimettömästä ruumiista ja antaa tilaa ja mahdollisuuden jäsenellä koettua uudelleen. Opinnäytteessäni yritän saavuttaa jäsenettömän ruumiin olotilaa tarkastelemalla taiteellista prosessia totutusta poikkeavalla ontologisella otteella.

Innoittavia tekijöitä samojen aiheiden äärellä

Tässä luvussa kerron mistä opinnäytteeni taiteellinen työskentely on saanut innoituksensa. Kiinnostuin sattumasta taiteellisena metodina päästessäni seuraamaan läheltä kumppanini, valokuvataiteilija Rasmus Mäkelän, kandidatin tutkielman taiteellista prosessia vuonna 2019. Taiteellisessa osuudessa Mäkelä tutki suhdettaan kotipaikkakuntaansa Orimattilaan videotaiteen keinoin. Tutkielman taiteellisen osuuden teoksessa Hum hän käytti netistä löytämänsä ilmaista generaattoria, jonka avulla hän arpoi itselleen tietyn ennalta valitun alueen sisältä 20 koordinaattia, joista hän lopulta käytti 15 koska 5 koordinaattia osui yksityisiin pihoihin tai rakennusten sisälle. Koordinaateissa Mäkelä arpoi generaattorilla vielä suunnan, johon hän lopulta asetti kameransa kuvaamaan. Videoteokseen tallentui sattuman sanelemia erilaisia tapahtumia, joista myöhemmin tärkeimmäksi havainnoiksi nousi kaikkialle ulottuva, paikat yhdistävä moottoriliikenteen humina. Mäkelän tavoin halusin aloittaa työskentelyn ennalta määrittämättömäksi ja tutkia, millaisia havaintoja taiteellinen työskentely itselleni tuottaa.

Toinen viimeaikainen itseäni innoittanut taiteellinen toiminta on Liina Aalto-Setälän kuratoima *O Worm Supreme* -näyttely Tuotuossa Joutsassa 28.8.2020-27.8.2021. Innoituksensa *O Worm Supreme*:hen Aalto-Setälä sai järjestäessään vuonna 2019 päivän

pituisen näyttelyn *Freedom to Roam* metsään Helsingin Kruunuvuorenrantaan. Näyttely oli vastarintaa totutuille ja vaikeasti saavutettaville galleriatiloille. Metsä näyttelytilana ihastutti Aalto-setälää ja näyttely saavutti yleisöä perinteisen näyttelykuplan ulkopuolelta, kun ohikulkijat pysähtyivät katselemaan taidetta. Lisäksi näyttelyssä kutkutti hidas tekeminen ajan muutokset teoksissa. Vuonna 2020 Aalto-Setälän kaksi tuttua Kaitlyn Hamilton ja Joni Judén perustivat Joutsaan residenssin nimeltään *TUO TUO*. Aalto-Setälä kuratoi O Worm Supreme *TUO TUO*:n maille. Ryhmänäyttelyyn osallistui 29 taiteilijaa, jotka jättivät teoksensa vuodeksi metsään vuorovaikuttamaan ympäristönsä kanssa. O Worm Supreme oli Aalto-Setälän mukaan ”eka dippaus syvään veteen”. Hän suunnittelee *TUO TUO*:hon kesällä 2021 avautuvaa näyttelyä, joka syventyy vielä enemmän ajan mahdollistamaan muutokseen ja metamorfoosiin esimerkiksi maatumisen teemojen ympärillä.

Alunperin innostuin venyttämään tieteellistä ja taiteellista ajatteluani luettuani Lauri Pulkkinen maisterin opinnäytteen *Taiteellinen tutkielma olion huokoisuudesta* (2019). Tutkielman rakenne poikkeaa perinteisestä tiedonmuodostuksesta hyvin paljon ja siihen Pulkkinen (2019) on tutkimusta aloittaessaan pyrkinytkin. Hän halusi kokeilla ja harjoitella erilaista tiedon muodostamista. Tutkimusmenetelmänä käytettiin prosessipäiväkirjaa omasta taiteellisesta työskentelystä, eli metsässä oleilusta ja siellä tehdyistä kehollisista harjoituksista havainnoista, piirustuksista ja kirjoituksista. Prosessipäiväkirjasta nousseita ajatuksia verrataan uusmaterialistiseen ontologiaan ja esisokraattiseen filosofiaan. Opinnäytettä tarkastellessani halusin palavasti itsekkin uskaltaa päästää irti ajatuksesta, että tiedonmuodostuksen tulisi johtaa tiettyihin johtopäätöksiin ja konkreettisiin selkeisiin oivalluksiin.

Kontrolloimattomuus terapeuttisena menetelmänä

Taideterapeuttiset menetelmät ovat lähin oma kokemukseni täysin kilpailuttomasta taiteen tekemisestä. Pääsin kokeilemaan taideterapeuttisia menetelmiä Mimmu Rankasen Taideterapian perusteet -kurssilla Aalto-yliopiston avoimella kurssilla vuonna 2015. Terapeuttisuus menetelmissä syntyi siitä, että taiteelliseen tekemiseen syvennettiin kehollisin harjoituksin, jolloin aistit herkistyivät ja oli helpompi keskittyä nykyhetkeen. Välineet olivat vaikeasti kontrolloitavissa ja niiden hallittavuutta rajoitettiin esimerkiksi rajoittamalla näkökykyä tai piirtämällä heikommalla kädellä tai jollakin muulla taiteen tekemiseen tottumattomalla kehonosalla. Vaikka yritin alussa kovasti, kilpailu muiden kanssa ei onnistunut. Muiden työskentelyyn ei keskitytty, töitä ei vertailtu eikä töitä ollut välttämätön edes näyttää muille. Minulle kokemus oli valtavan hyödyllinen

ja tärkeä. Opin tarkkailemaan tekemiäni teoksia myötätunnolla ja mielenkiinnolla. Ihmettelin luomaani innolla. Rakastin teoksiani. Kurssilla ymmärsin, ettei kontrollointi ja loppuun viilaaminen olleet ainoita keinoja tuottaa teoksia, joihin olen tyytyväinen. Tämä oli hyvin avaava kokemus ja sen jälkeen onnistuin jälleen pitkästä aikaa nauttimaan taiteen tekemisestä aina silloin tällöin.

Taideterapeuttisia menetelmiä on toisinaan mahdollista myös soveltaa esimerkiksi opetustilanteissa, joissa Hautalan (2008) mukaan taiteen tekeminen nähdään hoitavana ja itsetuntoa vahvistavana menetelmänä. Rankanen (2007) ilmaisee että kaikella taiteella on läpi historian ollut rauhoittava, innoittava, lohduttava, ymmärrystä ja yhteisöllisyyttä luova psykososiaalinen tarkoituksensa. Opettaessani taidetta lähes kaikille muodostuu suureksi kynnykseksi ajatus siitä, että ”ei osata piirtää” ja tästä kokemuksesta nousee muuta toimintaa rajoittava häpeä. Omasta kokemuksestani innostuneena olen kokeillut erilaisia avaavia harjoituksia ja vaikeasti kontrolloitavien piirtimien kokeilua tai vaikkapa paperiin katsomatta piirtämistä opetusharjoitteluissa. Itse käytän nykyään aina lukkoon mennessäni esimerkiksi märkää paperia ja tussia, sattumaa tai kuten tässä opinnäytteessäni muita itsestäni riippumattomia toimijoita. Olen kiinnostunut terapeuttisten menetelmien eli erilaisten ajatuksia, mieltä ja kehoa avaavien harjoitusten ja läsnäolo-menetelmien soveltamisesta kaikkeen. Ajattelen terapeuttisten menetelmien tietyllä tavalla saavan meidät hetkeksi hieman tietoisemmiksi itsestämme ja ympäristöstämme. Terapeuttiset menetelmät ovat mielestäni keino kyseenalaistaa omaa kokemus- ja ajattelumaailmaamme.

Suhtaudun taiteen tekemiseen lähtökohtaisesti terapeuttisena. Yllämainitun pohdinnan tapaan moni ajattelee sanan terapeuttinen tarkoittavan jotakin eheyttävää, miellyttävää ja rauhoittavaa. Vaikka ajattelen terapeuttisuuden tähtäävän tulokseen, joka tekee olostani lopulta aiempaa miellyttävämmän, en ajattele terapeuttisen prosessin olevan rentouttava tai mukava. Terapeuttisessa prosessissa uudelleen järjestellään, harjoitellaan ja jäsenellään ja se usein tekee kipeää. Claes Andersson (2002) kirjoittaa taiteen rikko- vuudesta ja taiteessa kytevästä tuhon siemenestä. Hänen mukaansa taiteen ja luovuuden tuhoava, pirstova ja sairastuttava puoli jää vähemmälle huomiolle. Luovuus voi olla riemullista, mutta siihen liittyy aina myös pelkoa, ahdistusta ja vastarintaa. (Andersson, 2002, 114.) Prosessi, uudelleenjärjestely ja uuden opettelu vaativat aina hyppyä tunte- mattomaan, uuteen todellisuuteen, itsenäisyyteen ja vapauteen. Tällainen muutos vaatii rohkeutta ja joskus muutos voi aiheuttaa pelkoa ja ahdistusta. (Andersson, 2002, 130.) Itse ajattelen muutoksen olevan kivulias prosessi, joka lopulta kuitenkin johtaa johonkin aikaisempaa parempaan. En osaa määritellä parempaa, mutta silti muutos tai edes pieni liike tuntuu paremmalta kuin paikoilleen jääminen ja yrittämättä jättäminen.

Paikkasidonaisuus

Teokseni on vahvasti paikkasidonnainen. Paikkasidonaisuus tarkoittaa sitä, että teoksella on sisällöllinen ja yhteisöllinen suhde johonkin paikkaan (Huhmarniemi ja Jokela, 2018, 111). Taiteellinen työskentelyni on niin paikkasidonnaista, ettei sitä voisi erottaa Paikasta. “Ympäristötaiteessa ei ole kyse vain taideteoksen sijoittamisesta ulos luontoon, vaan itsenäisestä taidemuodosta. Ympäristötaide on paikkakokemuksen syventämistä” (Huhmarniemi ja Jokela, 2018, 107). Huomaan, että Paikasta on muodostunut minulle ehkä vähän vaikea paikka. En voi enää koskaan suhtautua siihen välinpitämättömästi, vaan sen läheisyydessä kohtaan menneet prosessini ja ajatukseni ja todennäköisesti käyn niitä jälleen uudelleen läpi. En usko suhteeni Paikkaan muuttuvan enää koskaan neutraaliksi, se muuttui ajan myötä läheiseksi. Koen Paikkaa kohtaan empatiaa. Koen luoneeni Paikan kanssa mahdollisuuden kanssatietämiselle. Kanssatietäminen tarkoittaa luonnon aistimista, muiden olioisuuksien kuulemista ja dialogille herkistymistä (Jokela 2021; Hiltunen, 2009).

Sattuma

Eräs kontrollointia haastava väline taiteessani on ollut sattuma. Sattuma on ollut eräänlainen punainen lanka taiteellisessa työskentelyssäni kauan ja menettäessäni sen teos muuttuu minulle väkinäiseksi tapahtumaksi. Sattuman merkitys ei ole ollut minulle selvä, mutta ennen kuin tiesin mitä halusin tutkia, tiesin että halusin ehdottomasti käyttää sattumaa tutkielman tärkeimpänä taiteen tekemisen välineenä. Alkuperäinen ajatukseni oli luovuttaa taiteellisen prosessin toimijuus itseltäni osittain sattuman käsiin. Sattuma sanelisi teokseeni vaikuttavat olioiset toimijat olivat ne sitten aikaan tai sääoloihin liittyviä tai esimerkiksi joitakin eliöitä. Miksi sattuma viehättää?

Väitöksessään *Sattuma taiteen tapahtumisen välineenä* Jari Jula (2018) tutkii sattuman käsitettä ja sen merkitystä taiteessa. Hänen mukaansa sattuma ei niinkään ole jokin jossakin taiteessa esiintyvä, vaan ennemminkin välttämättömyys sille, että taide on tekijälleen miellyttävä kokemus. Taiteen tulee yllättää tekijänsä, jotta se koettaisiin jonakin uutta luovana. Hän tiivistää Aristoteleen ajatuksia sattumasta. Aristoteleen mukaan sattuma liittyy aina johonkin tapahtumaan tai tapahtumiin ja on jotakin harvinaista eli ennakoimatonta. Jula mainitsee termin serendipiteetti, jolla viitataan siihen, että etsiessään jotakin tiettyä, henkilö voi löytää tai kohdata jotain odottamatonta. (Jula, 2018.) Omassa työskentelyssäni kyse oli serendipiteetistä. Tiesin minkä aiheen sisällä haluan tutkia, mutten vielä tiennyt tarkalleen mitä. Hienosti kiteyttäen Jula (2018) toteaa sattuman roolin taiteellisessa prosessissa olevan merkityksellisen, yllättävän ja

odottamattoman kohtaamisessa. Hänen mukaansa harhailu ja jo löytyneen tiedon hidas tunnistaminen tekee taiteellisesta prosessista mielekkään. Taiteellisessa prosessissa sattuma on päämääriä ajatellen tapahtuma, joka on yllättävä, selittämätön ja kokijalleen merkityksellinen. (Jula, 2018, 95.) Eräänä tutkielmani haasteena olikin ehtiä kevään aikana käsittämään itselleni merkityksellinen tieto sattumien seasta. Todennäköisesti tästä prosessista syntynyt sattuman sanelema tieto jatkaa prosessointiaan vielä kauan opinnäytteen valmistumisen jälkeen. Jula (2018) käyttää sattuman löytymisestä termiä värähtely. Hänen mukaansa teoksen sattuma värähtelee tekijälleen ja on taiteilijasta kiinni huomaako ja ottaako hän sattumaa vastaan (Jula, 2018,135).

Minulla on myös ristiriitainen olo käyttäessäni termiä sattuma. Olen käyttänyt sitä opinnäytteessäni paljon sellaisissa yhteyksissä kun esimerkiksi sää on vaikuttanut teosprosessiin tai varis on päättänyt napata juuri minun kasaamastani risukasasta itselleen pesätarpeita. Sattuma terminä riisuu kuitenkin toimijuudet sellaiseksi ihmisen taustalla olevaksi mikä vaan ”tapahtuu” eikä ”ole toimija”. Uusmaterialistisessa ontologiassa kaikella on toimijuus ja materiaalin oma koostumus ja esimerkiksi huokoisuus on aktiivisesti vuorovaikutuksessa muiden olioisuuksien kanssa. Allani oleva puinen penkki toimijana kannattelee minua rakenteellaan irti lattiasta ja sen pinnassa olevan maalipinnan kemikaalit läpäisevät huokoista ihoani.

Kuitenkaan ilman ajatusta sattuman tapahtumisesta teos ei koskaan ole minulle mieleinen. Ehkä sattuma onkin vain termi jollekin hallitsemattomalle. Tuuli, muurahaisen touhut tai magneettikenttien liikkeet eivät ole sattumaa vaan todella monen asian summa ja joillakin olioisuuksilla tietoista toimintaa. Meille ne usein tuntuvat sattumalta ja sattumaksi kutsuminen tekee siihen liittyvästä kontrolloimattomuuden tunteesta, jotenkin turvallisemman oloista. Sattuma voisi olla kuin uskonnoton käsite jumalan tahdolle. Se vapauttaa meidät vastuusta ja sysää muut olioisuudet todellisuutemme taustalle.

Työskentelyn ja aineiston keräyksen kuvaus

Tässä luvussa käsittelen konkreettisesti taiteelliseen työskentelyyni liittyvää termistöä ja tiedonkeräyksen menetelmiä. Aloitan avaamalla käyttämäni termistöä, jotta voin käyttää sitä kuvaillessani taiteellista työskentelyäni. Sen jälkeen käyn läpi aineiston keräämistä ja tiedonmuodostamistani sen pohjalta. Lopuksi kerron mitä Kohtaamisretkilläni tein.

Kohtaamisretki

Aineiston kerääminen tapahtui kohtaamisretkillä. Kohtaamisretkiksi kutsun lähtemistä, kulkemista, olemista ja palaamista paikkaan, jossa keskityn taiteelliseen työskentelyyn. Se on aika, jona kohtaan ajatteluni ja yritän dokumentoida sen mahdollisimman rehellisesti, avoimesti ja tarkkaavaisuutta kohdistamatta. Sisällytän retkeen koko sen ajan, jonka olen orientoitunut taiteellisen työskentelyn aloittamiseen, tekemiseen, lopettamiseen ja jälkidokumentointiin. Kohtaamisretkillä minun on tarkoitus olla mahdollisimman avoin kaikelle tiedolle, joka intuitiivisesti tuntuu tärkeältä. Lisäksi yritän tallentaa yleisesti tunnelman ja tapahtumat, jotta voin myöhemmin huomata muuten huomiotta jääneitä tutkielmaani vaikuttaneita aktantteja eli toiminnan lähteitä.

Paikka

Käytän taiteellisen työskentelyni alueesta nimitystä Paikka. Taiteilija Johanna Vilja-Mantere (2016, 144) kutsuu pyhäksi kokemaansa mökkimaisemaa Maisemaksi. Tällä tavoin hän erottaa Maiseman muista vaihtuvista maisemista ja maiseman käsitteestä. Kutsumalla työskentelyaluettani Paikaksi erotan sen paikan käsitteestä ja muista paikoista, joissa kuljen muina aikoina. Paikka on erityinen siitä syystä, että siellä viritäydyn erityisesti havainnoimaan ja olemaan olemassa ja läsnä eri tavoin kuin muualla muina aikoina. Pyrin ikään kuin kasvattamaan maisemaan näkymättömiä harsomaisia säikeitä, joilla havainnoin tilassa olevia olioita ja niiden välistä ainetta. Yritän sulautua Paikkaan ja Paikan maisemaan aistijaksi ja tarkkailijaksi. Vilja-Mantere (2016, 145) kuvaa maisemaa asiaksi, joka ei vain ole vaan tapahtuu. Se ulottuu aistiemme kautta kaikkialle ympärillemme, meihin itseemme eteemme, taaksemme ylös ja alas ja se muuttuu kun me vaihdamme asentoamme, paikkaamme tai kun tarkastelemme sitä

omien subjektiivisten maailmankuviemme ja taustojemme kautta. Maisema siis syntyy vuorovaikutuksestani olioihin ja olioiden välisiin tiloihin. Vilja-Mantereen (2016, 145) mukaan “maisemakokemus on aikaan ja paikkaan sidottu tapahtuma, joka koostuu sekä kehollisista tapahtumista että mielensisäisistä havainnoista.” Tutkielmassani käytän tätä moniaistista kokemusta reflektoidakseni suhdettani Paikkaan, Paikan suhdetta minuun ja itseäni Paikassa. Tietyllä tavalla koen kääntäväni katseeni yhtäaikaa itseäni ja itsestäni ulospäin. Tarkkailun pitää tapahtua samanaikaisesti kaikkiin suuntiin.

Ajattelin alussa, että tutkisin useampaa paikkaa yhtäaikaa, mutta työskentely suuntasi kiinnostukseni nimenomaan tähän Paikkaan. Paikka ikään kuin ankkuroi minut työskentelemään kanssaan. Minusta tuntui että Paikka oli kaikkeudessaan jo niin täynnä potentiaalista tietoa ja vuorovaikutusta, että olisi ollut tämän tutkielman kannalta turhaa kerätä tietoa muualta. Päätin tehdä rajauksen.

Hehku

Asko Heikura (2021) pohjaa maisterin opinnäytteensä *Kaaospuutarha* itseni tavoin post-kvalitatiiviseen tutkimukseen. Hän kertoo toteuttaneensa aineiston keruun ja analyysin itselleen ennestään tuntemattomalla tavalla ja ottaneensa mallia Maggie Macluren (2013) ajatuksista. Heikura mainitsee Macluren (2013) ajatuksen siitä, ettei aineistoa pitäisi nähdä vain jonakin jäykkänä analysointia ja luokittelua vaativana kokonaisuutena, vaan aineistosta lopulta itsenäisesti hehkuu (glow) sen tärkeimmät seikat. (Heikura, 2021, 26.) Liitän hehkumisen käsitteen Julian (2018, 135) ajatuksiin sattuman värähtelystä. Sekä aineiston hehkuminen että sattuman värähtely vaativat tarkkailijaltaan herkkyyttä luottaa omaan intuitioonsa. Intuitioon ja oman tarkkaavaisuuden kohdistumiseen luottaminen oli yksi tutkielmani haastavimmista kokemuksista. Kuuntelin Heikuran opinnäytteen ohjaajana toimineen Henrika Yliriskun väitöksen *Reorienting Environmental Art Education* (2021), jossa Ylirisku puhui post-kvalitatiivisen tutkimuksen haastavuudesta. Kvalitatiivisesta tutkimuksesta poiketen post-kvalitatiiviseen tutkimukseen ei ole vielä muotoutunut niin selkeitä tutkimuksellisia tapoja ja moni asia pitää ratkaista ilman valmista kaavaa (Ylirisku, 2021). Ajattelin tuolloin, että kyllä minulla on rahkeita ainakin kokeilla post-kvalitatiivista lähestymistapaa opinnäytteessäni. En vielä silloin käsittänyt, kuinka paljon se vaatii luottoa omaan intuitioon ja arviointikykyyn. Olen kuitenkin onnellinen, että uskaltauduin tuntemattomaan ja haastoin itseäni ajattelemaan toisin saaden itsevarmuutta tehdä niin myös uudelleen.

Aineiston keräys

Aineiston keräyksen suunnitelmaan merkitsin tekeväni mielellään välttämättömät ja ei kovin välttämättömät toimet, jotta saisin tarvittavaa tietoa prosessistani. Mielellään välttämättömiksi toimiksi aineiston keruun kannalta merkitsin lyhyet ajatuksenvirtamuotoiset muistiinpanot aina ennen Kohtaamisretkelle lähtöäni. Alkuajatusten lisäksi minun tuli merkitä aika ja tunnelma Kohtaamisretkelle saavuttuani ja sieltä lähdettyäni. Tämän merkitsin ei kovin välttämättömäksi toimeksi, sillä näkisin ajan kuitenkin kotiin päästessäni ja aineistoa purkaessani. Halusin jaotella toimet mielellään välttämättömiin ja ei kovin välttämättömiin, jotta en loisi itselleni ”pitäisi” ja ”pakko” -ajatuksia vihkon suorittamisesta. Pehmeämmät termit jättivät varaa sille, että oli mahdollista kuunnella myös intuitiota ja luvan kanssa kammota vihkon karheita sivuja joinakin päivinä.

Käytin aineiston keräämiseen useita erilaisia menetelmiä. Tutkielmavihkon alkusivuille suunnittelin aineiston keräyksen suunnitelman, jonka mukaan minun oli tarkoitus toimia. Vihkoon kirjoitin käsin nopeita muistiinpanoja ja piirsin nopeita ja hitaita luonnoksia. Rajasin välineet pehmeään lyijykynään ja pyyhekumiin, jotta keskittyisin havaintoon lopullisen piirustuksen sijaan. Inhosiin vihkoni karheaa paperia, mutten ymmärtänyt tarkistaa karheutta ostaessani sitä. Karhea paperi karmii minua. Luulen vihkon karheuden olleen yksi syy sille, etten lopulta käyttänyt vihkoa kovinkaan innoissani. Kooksi valitsin A3, jotta minulla olisi tilaa luonnostella isompia piirustuksia ja kaavoja. Kannet ovat kovat, jotta maastossakin on helppo tehdä merkintöjä.

Luonnollisimmaksi tiedonkeräyksen menetelmäksi muodostui äänittäminen. Äänitin aina ensimmäisiä tunnelmiani, huomioitani ja ajatuksiani saapuessani Paikkaan. Äänitin hyvin matalalla kynnyksellä aina kun minusta tuntui että sain jostakin tärkeästä asiasta kiinni. Sain äänittäessäni tallennettua paljon ajatuksenvirtaa ja onnistuin huomioimaan esimerkiksi ohi liitävät varikset ja teostani nuuhkimaan tulleen koiran. Litteroin äänitteet aina kotiin päästessäni, ja tarkastelin mikä äänitteissä oli kiinnostavaa, toistui ja alkoi Hehkumaan. Äänitteistä sain tietoa myös helpommin siitä millaisilla sävyillä ja rytmillä puhuin tallentaessani muistiinpanoja. Sävyt ja rytmi antoivat minulle lisävihjeitä siitä mitkä asiat ovat todella olleet minulle tärkeitä hetkiä taidetta tehdessäni. En näe samanlaisia sävyjä kirjoitetuissa muistiinpanoissani. Äänitetty tallenne on aistinvaraisempaa tietoa, kuin käsinkirjoitettu. Toisaalta eräs usean minuutin äänitys oli lähes käyttökelvoton teknisten ongelmien ja tuulen pauhun vuoksi. Suhtaudun tuuleen ja tekniikkaan yllättävänä toimijana, joka esti tämän kohtaamisretken sanallisten muistiinpanojen tallentumisen.

Äänitallenteiden ja kirjoitettujen tai piirrettyjen muistiinpanojen lisäksi keräsin tietoa Paikasta valokuvaten ja videoiden. Käytin äänityksen tavoin valokuvaukseen puhelinta. En halunnut tehdä äänestä, kuvasta tai videosta tallenteita, jotka itsessään olisivat osa teosta, vaan pelkästään dokumentaatio itselleni siitä, mitä ehkä on tapahtunut, joten en halunnut nähdä vaivaa laitteiden lainaamiseksi. Tämä toisaalta oli myös harmi, sillä puhelimella taltioidut kuvat eräiltä kohtaamisretkiltäni olisivat olleet huomattavasti selkeämpiä kapealla syväterävyydellä kuvattuna. Kaikki tekniset välineet minun ja taiteen välillä ovat toisaalta aina närästäneet minua. Ajatuskin teknisestä säädöstä taiteen parissa jostain syystä lannistaa minut jos alkuunsa. Olen kai malttamaton. Kuvat joita käytän opinnäytteeni taitossa, on otettu Paikassa eri aikoina ja toimivat pääasias-
sa taiton kuvituksena. Ne kulkevat tekstin mukana paljastaen hiljalleen pieniä palasia Paikasta.

Aineisto – Kärpäsenä koivunoksalla

Seuraavaksi syvennyn aineistooni ja kerron, mitä Kohtaamisretkilläni tapahtui. Kuvaus pohjautuu retkillä tekemiini sanallisiin ja kuvallisiin muistiinpanoihin. Ensimmäiseksi minun oli löydettävä Paikka. Kotini sijaitsee Harjussa ja intuitioni veti minua metsäisempään ympäristöön. Ajattelin ensin lähteä keskuspuistoon, mutta jostain syystä päädyin lopulta Mustikkamaalle. Oli tammikuun 17. päivä. Sää oli kylmä. Ihmiset liikuivat suurin joukoin aurinkoisella merenjäällä. Jää ja ranta vetivät minuakin puoleensa. Kuljin Mustikkamaan rantaa pitkin tutkien samalla ympäristöä ja sieltä erottuvia olioita. Rantaan murskaantunut kellertävä merijää kimmelsi auringossa. Joku oli kerännyt kimpaleita kasoihin. Päätin, että palaisin hakemaan kimpaleita, kun löytäisin Paikan. Kuljin usean kiinnostavan paikan ohi, mutta lopulta läheltä uimarantaa löytyi lähes vaakaasuoraan kasvava, ihmisen toimesta rujoutunut koivu. Koivun ympäristö oli koskemattonta puuterilunta. Toivoin että olisin voinut leijua, jotten olisi sotkenut lunta jäljilläni. Katselin hetken paikkaa ja sen ympäristöä. Ihmisiä oli paljon ja minusta tuntui, että toimintani oli performatiivista. Kiusaannuin. Lähdin hakemaan jääkimpaleita kauempaa rannasta. Keräsin niin paljon jäätä mukaani kuin pystyin. Osan kannoin pipossani, sillä en ollut ymmärtänyt ottaa kassia mukaani. Asettelin jääpaloja koivun rungon päälle ja sen oksien haaroihin. Ne painautuivat puuteriseen lumeen ja näyttivät mosaiikkipaloilta. En tuntien kuluessa totu ihmisten läsnäoloon. Yritän keskittyä variksen ääntelyyn tuulipuvun kahinan sijaan. Asettelin jääpaloja reunustamaan puun muotoja. Potkaisin vahingossa lumen alta esiin jäisen kepin, johon oli tarttunut lehtiä ja neulasia. Asettelin sen tasapainottelemaan koivun rungon päälle. Kuvittelin miten neulaset ja lehdet irtoavat jään sulaessa ja painovoima vetää ne maahan. Ajattelin kevättä ja lämmintä merituulta. Katselin kellertäviä jääpaloja puhtaan valkoista lunta vasten. Kun pitelin paloja käsissäni, niistä irtosi hienoa rantahiekkaa. Pohdin maistuisiko jää suolaiselta jos maistaisin. Toivoin, että lähdettyäni joku osallistuisi teokseeni, jatkaisi sitä.

Yhtäkkiä minua alkoi harmittaa puun katkenneet ja katkaistut oksat. Sidoin maasta löytyneitä oksia sinne tänne katkenneiden rankojen tilalle. Sidoin oksat kiinni pienillä oksilla, sillä minulla ei ollut muita välineitä mukana. Tunsin solidaarisuutta puuta kohtaan ja halusin tehdä sille proteesin. Mietin haittaako proteesi puuta. Hyötyä siitä ei ainakaan olisi. Jääpalat jäivät taka-alalle ja kiinnostuin puun katkenneista kohdista. Miten voisin jatkaa puun puolesta sen kurkottamista kohti merta ja miksi kurkottaminen oli estetty? Huomasin olevani pettynyt teosräpäleisiin ja sen jälkeen itseeni koska

olin pettynyt enkä voinut suhtautua teoksen tekemiseen tutkivasti ja tarkkailevasti vaatavuuden sijaan. Ensimmäisen työskentelypäivän jälkeen sain vaikean rasitusvamman jalkapohjaani ja kuljin yli kuukauden ajan kainalosauvoilla.

Seuraavan kerran pääsin kulkemaan Paikkaan 25.2. Tein havainnon että Talvi-Matin mukaisesti varikset olivat äänekkäitä ja luin lehdestä, että vastapäisellä rannalla Korkeasaassa karhut ovat heränneet talviuniltaan. Väkeä oli paljon vähemmän kuin tammikuussa ja pohdin sen johtuneen harmaasta säästä ja aikaisesta arkipäivästä. Huomioin ensimmäisenä siellä täällä lumen päällä näkyvät ruskeat läntit. Ne olivat matalapaineen tuomaa Saharan hiekkaa.

“...eli seison yhtäaika sekä suomalaisen loskalumen että Saharan hiekan päällä ja mä äsken kokeilin kun mä sulatin lunta mun käteen että rohisisko se Saharan hiekka mun käsissä niin ilmeisesti hiekka on niin pientä että ainakaan mä en huomannut että mulla ois hiekkaa kädessä.”

Lisäksi huomasin, ettei edellisellä kerralla rakentamistani oksilla sitomistani proteeseista ollut jäljellä juuri mitään. Otin tälle Kohtaamisretkelle tietoisesti mukaan välineitä, joilla halusin sitoa lisää oksaproteeseja. Aloitin työskentelyn piirtämällä ympäristöä lokikirjaan. Tämä auttoi minua hermistymään ja maadoittumaan tilaan.

Rakentaessani oksaproteeseja huomasin kahden variksen tarkkailevan tekemisiäni. Ne tulivat välillä aika lähelle ja puuhailivat muka omiaan selvästi tarkkaillen olisiko mukana jotain heitä kiinnostavaa. Tunsin varisten läsnäolon vahvasti, mutta se ei häirinnyt minua. En nolostunut varisten tuijotuksesta. Huomasin rakentavani erityisen pitkää oksaproteesia viereisen polun päälle. Päättelin oksan alun perin katkenneen pois polun liikenteen tieltä. Polku oli mielestäni tarpeeton. Vieressä kulki rakennettu leveä kävelytie ja toisella puolen polkua olisi voinut kulkea rannalla. Oksan katkaiseminen ja sen merelle kurkottamisen estäminen tuntui minusta turhalta ja väärältä. Halusin ottaa tilaa takaisin koivun puolesta. Polulla olisi nyt vaikeampi kulkea. Sidoin oksat toisiinsa kiinni rusetein siksi, että ne olisi helppo halutessa avata ilman saksia. Näin pyrin siihen, että teoksen rakentamiseen tai purkamiseen olisi helppo osallistua ulkopuolelta. Kohtaamisretki oli vaikea alusta alkaen. Minulla oli kova aloittamisen ja lähtemisen vastustus ja työskentely Paikassa tuntui vastenmieliseltä. Sotkin vaatteeni ja takistani irtosi nappi työskennellessäni.

Maaliskuussa matkalla Paikkaan huomasin, että minulla on kova tarve kokea metsä kaikilla aisteilla heti sinne päästyäni. Pohdin Paikan aistimista jokin aisti peitettynä, esimerkiksi äänikirjaa tai musiikkia kuunnellen, mutta ajatus siitä tuntui epämukavalta. Haluan saada kokemuksen ääniaaltojen kaikumisesta kaikesta ympäröivästä juuri siinä hetkessä kun ne saavuttavat minut. Vastustus aistin peittämiseksi oli lopulta niin suuri, etten kokeillut sitä ollenkaan. Tällä kertaa Paikassa huomasin kauniiden proteesioksien kadonneen. Minut valtasi ihmetys ja harmitus. Pohdin mitä oksille oli käynyt. Löysin oksat ja juuttinarun pätkät lopulta muutamien metrien päästä meren rannasta. Joku oli kuljettanu ne sinne. Mietin voisiko asialla olla viimeksi touhuani kiinnostuneena seuranneet varikset, sillä yksinkertaisia rusetteja ei ollut avattu, vaan oksat oli nyitty voimalla irti ja viskottu ympäriinsä. Lopulta huomasin, että joku oli sitonut pienen havunoksan juuttinarun pätkällä koivun runkoon kiinni. Itse olin sitonut proteeseiksi vain lehtipuiden oksia, joten minun jäljiltäni se ei ollut. Päätelin että sitomiseen tarvitaan peukaloa ja oksien siirtäjät ovat olleet todennäköisesti ihmisiä. Olin oikeastaan innoissani siitä, että jotain oli tapahtunut. Jokin oli reagoinut ja osallistunut näkyvästi taiteelliseen työskentelyyn, joskin oman kokemukseni mukaan aika väkivaltaisesti.

Myöhemmin koin ensimmäistä kertaa hetken, jolloin joku käveli aivan työskentelyni vierestä. Useimmiten ihmiset kiersivät minut huomattuaan Paikan kaukaa ja kiusautuneina. Nyt vanhempi henkilö tuli koiransa kanssa aivan Paikan viereen ja jäi hiljaa ja nyrpeästi tuijottamaan minua. Hymyilin ja nyökkäsin hänelle kehoittaakseni häntä keskusteluun. Henkilö kuitenkin jatkoi epäystävälliseksi kokemaani tuijotusta ja jatkoi hetken kuluttua matkaansa sanomatta mitään. Pohdin halusiko hän toiminnallaan osoittaa minulle, etten toimi hänen normiensä mukaisesti ja sitä kuuluu paheksua. Olin toki jo aiemmin kokenut toimintani hyvin performatiiviseksi ja huomiota herättäväksi, mutta nyt ensimmäistä kertaa koin tekeväni jotain väärin. Tämä aiheutti minulle ajatuksen, että oksat nykyntä ihminen on minua tai pikemminkin oksaproteeseja kohtaan vihamielinen. Tämän johdosta aikomukseni vallata tilaa nimenomaan mielestäni turhan polun käyttäjiltä vahvistui. Minussa syttynyt vihan tunne sai minut sitomaan risuja tarmolla takaisin proteeseihin, eikä kyse ollut enää vain esteettisestä tai tutkivasta otteesta, vaan ehdottomasti vastarinnasta. Olin hämmentynyt tunnereaktiostani ja minua harmitti se, että se hämärsi havainnoimistani enkä päässyt sen yli. Lähdin Paikasta todeten, ettei oksaproteeseista olisi seuraavalla kerralla jälleen mitään jäljellä. Tällä kertaa en olisi halunnut jättää teostani muiden armoille.

Huhtikuussa äänittämiäni muistiinpanoja oli hankala tulkita. Olin ilmeisesti unohtanut bluetooth yhteyden päälle, jolloin puhelimeni käytti rinnallani roikkuneiden kuulokkeiden mikkiä. Tuuli kohisee rajusti kaiken sanomani päällä vaikkei sinä päivänä ollut kovin tuulista. Saan onneksi tärkeimmistä ajatuksistani selvää. Tai nyt ne ainakin ovat tärkeimpiä. Tässä kohtaa tekniikka petti minut ensimmäistä kertaa.

Olin juuri käynyt viereisellä uimarannalla aamu-uinnilla ja tulin sen jälkeen Paikkaan. Tällä kertaa näky oli hämmentävä. Vaikka olin odottanut, ettei teoksesta olisi mitään jäljellä, en odottanut näkeväni näin tyhjää Paikkaa. Sen lisäksi että Paikasta puuttuivat proteesit, joita en löytänyt mistään lähiympäristöstä, oli myös Runnokoivun juurelle rakennettu suuri havumaja kadonnut. Nimesin koivun Runnokoivuksi. Se oli runnottu, kalju ja erikoinen. Tarkoitin erikoisella sitä, että se poikkesi monin tavoin muista koivuista. Se kulki yhä maata pitkin kohti merta. Osa sen oksista oli nyt muuta materiaa muualla, osa niistä teki sitkeästi silmuja kesää varten. Muutama oksa näytti kaivautuvan maahan, kuin raahatakseen puuta kohti rantaa. Silitin puuta. Sen runko tuntui lämpimältä ja pehmeältä. Kuvittelin sen sisällä kulkevan virran. Päälepäin kaikki näytti liikkumattomalta, mutta sisällä tapahtui. Pohdin keiden viereisten kasvien kanssa Runnopuu tekee yhteistyötä. Reagoikohan se kosketukseeni? Poimin maasta hangen alta paljastuneen pienen lapasen. Asettelin lapasen Runnupuun suurimman katkaistun oksan tynkään. Nyt oksa näytti siltä, että se haluaisi estää ohikulkevan liikenteen pienen käden eleellä. Pohdin herättäisikö se ohikulkevissa ihmisissä enemmän sympatiaa, kuin oksaproteesit. Kättelin pienen lapasen peittämää tynkää. Päätin, etten enää jatka proteesien rakentamista. Minua turhautti ja kyllästytti. Minun ei tarvinnut jatkaa. Minulla oli mahdollisuus lähteä kotiin ja uppoutua muihin asioihin. Tässä suhteessa koin olevani etuoikeutettu. Runnokoivun sen sijaan on jatkettava. Sen on koitettava löytää polun ympäriltä elintilaa kasvattaa uusia oksia ja taisteltava katkenneiden oksien kautta koivuun pyrkiviä sille haitallisia viruksia ja sieniä vastaan. Minua harmittaa ihmisen tapa suhtautua kasveihin jonakin ihmisen toiminnan taustalle kuuluvana passiivisena massana. Sitä voi muokata pienellä kynnyksellä oman mukavuuden mukaiseksi. Poistuin Paikasta ja jätin Runnokoivun haikein mielin.

Aineistosta hehkuvat esteet, häiriöt ja herättäjät

Jouduin aineiston analyysissä luottamaan intuitiooni ja siihen että tärkeimmät seikat alkavat hehkua aineistostani. Kaikesta aineistostani hehkuivat sellaiset asiat, joista minulle jäi vahva tunne, että hetkessä tapahtui jotain tärkeää tai sellaiset, jotka resonoivat lukemani teorian kanssa. Vaikka tiedonhankintani oli taiteellisessa työskentelyssäni hyvin intuitiivista, onnistuin tutkielman loppupuolella lukemani teorian avulla nostamaan kaikesta intuitiivisesta tiedosta tämän tutkielman kannalta tärkeimmät seikat kommunikatiiviseen muotoon. Taiteellinen prosessi tuki teorian tulkitsemista ja teoria auttoi tärkeitä seikkoja hehkumaan aineistosta.

Palatessani aineiston eli kuvien, piirrosten, kirjoitusten, äänitteiden ja videoiden pariin koin helpoimmaksi tavaksi palata kokemuksiini litteraatioiden avulla. Litteroin Kohtaamisretkieni äänitteet hyvin tarkasti. Kirjoitin ylös erilaiset puheensävyt ja painotukset, äännähdykset, puuskahtukset ja tauot. Kirjoitusasun avulla onnistuin myöhemmin lukemaan pohdintojeni kehollista tietoa, tunnetilaa ja esimerkiksi hetkiä, jolloin minun oli vaikea saada kiinni ajatuksistani. Tämä auttoi huomaamaan sellaisia tärkeitä hetkiä, jolloin ajattelussani tapahtui jotakin merkittävää.

Valokuvat ja käsin piirretty tieto luonnoskirjassa jäivät lopulta hyvin vähäpätöiseksi ja turhalta tuntuvaksi aineistoksi. En oikein tiennyt, mitä olisin näillä muistiinpanoilla tehnyt ja niihin oli vaikea tarttua. Kuvat ja piirrokset näyttäytyvät minulle teoksina tai vähintäänkin representaatioina jostakin, jota on hyvin vaikea kuvata. Läpikäymiäni prosesseja, paikkasidonnaisuutta ja performatiivista työskentelyä ei voi välittää visuaalisesti. Käytän kuitenkin joitain valokuvia tutkielmassani mahdollistaakseni lukijalle jonkinlaisen visuaalisen näkymän Paikkaan. Haluan välittää pysäytettyjä kuvia Paikan olemuksesta lukijalle, sillä joitain prosessin yksityiskohtia on helpompi jakaa visuaalisesti.

Kehon rajallisuus ja vastustus

Joulukuussa 2020, juuri kun olin pääsemässä vauhtiin Kohtaamisretkien parissa, sairastuin pahaan flunssaan. Kyse ei onneksi ollut koronaviruksen aiheuttamasta flunssasta, mutta se piti minut viikon vuoteessa ja melkein kaksi viikkoa levossa. Lepäsin joulunajan kunnolla ja päätin siirtää työskentelyni tammikuulle.

Toisella kohtaamisretkellä joulun 2020 jälkeen satutin jalkani. Jalkapohjani jänne väsyi ja sain hankalan rasitusvamman. En voinut laskea jalalleni ollenkaan painoa ja jouduin kulkemaan kainalosauvojen avulla. Olin edellisenä päivänä kulkenut tunteja ympäri Helsinkiä ja työskennellyt taiteeni kanssa Paikassa. Uudet talvikengät valitsin jalkaani siksi, etten pääkallokelillä liukastelisi ja satuttaisi itseäni. Nämä turvallisiksi ajattelemani talvikengät osoittautuivatkin elottomaksi aktiiviseksi toimijaksi, aktantiksi, jonka passiivinen sopimattomuus omaan fysiikkaani ja hiljainen vastarinta heikkoja jalkapohjan lihaksiani kohtaan estivät pääsyni Paikkaan melkein puoleksitoista kuukaudeksi.

Aluksi en tunnistanut kenkiä toimijoiksi, vaan lähinnä harmilliseksi sattumaksi, joka oli täysin erillinen taiteellisen tutkimuksen kannalta. Jalan kipeytyminen pakotti minut muistamaan kehollisuuteni ja kehoni rajallisuuden silloinkin kun en olisi sitä halunnut.

Myöhemmin maaliskuussa puurtaessani opinnäytteen ja muutaman muun kurssin parissa sain rajun ihottuman kaulaani. En ole koskaan aikaisemmin kärsinyt iho-ongelmista, joten oire hätkähdytti. Päättelin ihottuman johtuvat stressistä ja lueskelin, että sen pitäisi laantua parissa päivässä. Ihottuma ei kuitenkaan laantunut ja sain lääkäriltä diagnoosiksi ihoherpeksen. Herpes on lymyillyt lapsuudessa sairastamastani vesirokosta asti kaulani hermo-ontelossa ja päätti aktivoitua ja puhjeta nyt. Ihottuma kutisi ja häiritsi keskittymistäni opinnäytteeseen. Lääkäri varoitteli jälkioireena ilmaantuvasta pahasta herpesärystä. Tietenkin sekin ilmaantui kovasta b-vitamiinin syönnistä huolimatta.

Viimeisimpänä erikoisena kehoni oireena sain Huhtikuun alussa virtsatietulehduksen. Ensimmäisen elämässäni. Aloin pohtia ovatko nämä virusten ja bakteerien aiheuttamat esteet todella sattumaa vai voinko kehittää itse itselleni erilaisia esteitä työskentelyäni vastustaakseni. Claes Andersson (2002, 55) puhuu kirjoittamisvastustuksesta. Itselläni kyse lienee luomisvastustuksesta. Anderssonin (2002, 54) mukaan vastustus voi ilmetä moninaisin tavoin. Tavallisimmiksi hän luettelee nuhakuumeen, angiinat, virtsatietulehdukset ja esimerkiksi selkäsairaudet. Eräs Anderssonin runoilijaystävä saa sormenpäihinsä pieniä paiseita, jotka hankaloittavat kirjoittamista. Myös tapaturmat kuuluvat Anderssonin (2002, 55) mukaan vastustuksen ilmenemismuotoihin. Jostain syystä ihminen hakeutuu vaarallisiin tai äärimmäisiin tilanteisiin alitajuisesti ja piittaamatta omasta terveydestään silloin, kun pitäisi ryhtyä työhön. Ovatko rasitusvamma tai virus- ja bakteeritulehdukset itsenäisiä toimijoita vai olenko minä itse toimija, joka liikkeelle panen nämä voimat voidakseni vältellä opinnäytteen kirjoittamista? Andersson (2002, 57) toteaa, että ainoa keino voittaa vastustus ja päästä työskentelyn alkuun on päättäväinen töihin ryhtyminen. Jostain syystä itselläni ruumis jatkaa vastustusta vaikka mieli luovuttaisi ja aloittaisi työnteon. Olenko haluumattani toiminut solidaarisesti kehoni haitallisia bakteereja ja viruksia kohtaan, sillä ne ovat stressini vuoksi saaneet oivan ympäristön lisääntyä, voimistua ja levitä kevään aikana?

17.1. klo 13.46

Paikassa

Toistaiseksi en ole tottunut siihen että tästä kulkee paljon ihmisiä ohi. juttelee niitä näitä kuulumisia, ystävyksiä, pariskuntia, ööhh mutta asiat mistä nautin variksen äänet asiat mistä en nauti tuulipuvun ääni, tällä hetkellä taivas on todella kaunis se näyttää siltä että se ois pumpulia, johon ois vedelty vesivärillä vähän outoja viivoja, ja.... mm..

Samanlajisista johtunut häpeä

Suureksi työskentelyäni häiritseväksi toimijaksi koin vapaa-aikaansa viettävät samanlaiset. Häiriö syntyi rikkoessani alueeni samanlajisten kulttuurisia normeja. Toiminnastani tulikin yllättäen erittäin performatiivista. Aivan kuin tekisin taidetta, jotta häiritsisin muiden normaalia olemista. Tuntui, että tuotan tahallani epämukavuutta muille ihmisille. Tällaista ajatusta ei syntynyt muiden lajien tai elottomien olioiden kanssa, sillä vaikka ne olisivatkin paheksuneet ja kummastelleet toimintaani, en osannut tulkita sitä. Sen sijaan äkkiä suuntaansa muuttaneet ja minut kaukaa kiertäneet, katsettani hiljaa vältelleet ihmislenkkeilijät ja muutaman metrin päähän kulmat kurtussa tuijottamaan jääneet vanhempi henkilö ja pienten lasten huoltaja saivat minut tuntemaan itseni häiriötekijäksi. Eräällä kohtaamisretkelläni häpeän tunteesta muodostui minulle vastareaktio. Häpeä muuttui vihaksi ja päätin sillä kerralla tietoisesti olla häiriötekijä koko taiteellisen työskentelyni ajan. Tuntui, että samanlaiset olisivat suhtautuneet minuun vihamielisesti siksi että poikkesin normeista ja aiheutin hämmennystä. Tässä vaiheessa minulla hämärtyi havainnointi ja toimin vain vastustuksesta polkua käyttäviä ihmisiä kohtaan. Toimiessani vain ihmisiä vastaan toimin mielestäni täysin ihmiskeskeisesti ja ihmiskulttuuria vastustaen. En tässä tunnepuuskassa pystynyt kiinnittämään huomioni muuhun olevaan tai tekemään tarkkaa havainnointia Paikasta.

4.3.2021 klo 13.56

Paikassa

... Mä oon nauttinut siitä tietyllä tavalla, että ihmiset ei oo voinut kulkea just siitä mistä ne haluaa jos mä oon siinä (tekemässä taidetta), tai ne ei kehtaa tulla siit ohi, mun mielestä se on ollut jotenkin hauskaa.

Sensuuri

Halusin prosessissani lempeästi haastaa itseäni epämukavuusalueelle ja avasin prosessiani ja keskeneräisyyttäni jakamalla google docs -linkkini seminaariryhmälleni ja ohjaajalleni, jotta jokainen linkin saanut pääsee tarkastelemaan kirjoittamaani sisältöä milloin tahansa. Luotin seminaariryhmääni ja ohjaajaani, enkä kokenut jakamista ylitsöpääsemättömän epämukavaksi. Suhtauduin kohtaamiini tunteisiin mielenkiinnolla. Huomasin kuitenkin muutaman viikon jälkeen sensuroivani sisältöä. Loin muille näkyvämmään kansioon toisen tiedoston, johon keräsin mielestäni liian noloa kirjoitusta.

Sensuroin myös paljon tunteita ja ajatuksia, joita koin Kohtaamisretkilläni. Tietyt vihaan liittyneet tunteet koin pikkumaisiksi ja kiusallisiksi. En halunnut muiden tietävän

millaisia negatiivisia ja vahvoja tunnereaktioita pieneltä näyttävät asiat minussa aiheuttivat. Luulen tämän johtuneen osittain siitä, että koen tunteiden yhä olevan vastakkaisia ja alisteisia järjelle. Halusin opinnäytteeni olevan kaikessa haparoivuudessaan kuitenkin järkevä. Vaikka tiedostan sensuroineeni tunteita ja haluaisin antaa itselleni mahdollisuuden tarkkailla sensuroitua materiaalia ja siitä saatavaa tietoa julkisesti opinnäytteessäni, en koe olevani siihen vielä valmis.

Luontokäsitys esteenä

Valitsin työskentely-ympäristökseni tietoisesti ulkomaailman. Lasken ulkomaailmaksi kaiken muun kuin oman tukikohtani, kotini. Kotini on paikka, joka päivästä riippuen on hyvä piilopaikka ja rauhan tyyssija tai vaihtoehtoisesti mustaksi aukoksi muuttuva, kaiken energian ja ilon vievä vankila. Kaikkein vähiten koti on luova ympäristö. Tarvitsen itseohjautuvuuteni tueksi sen, että siirryn paikkaan, jossa aloitan jotain. Minulle ei riitä, että siirryn makuuhuoneesta keittiön pöydän ääreen. Etätyöskentelyn aikana olen tosin nauttinut siitä vapaudesta, ettei tarvitse vaihtaa roolia tai luopua omasta vessasta, keittiöstä tai sohvasta työskentelyn ajaksi. Työskentelyorientoitumiseen kaipaankin siis siirtymisen ja aika- ja paikkaulottuvuuden. Tuntuu kuin astuisin itsestäni johonkin toiseen itseen sillä välillä, kun siirryn tukikohdasta työskentely-ympäristöön.

Kun pohdin työskentelyni paikkaa, huomasin jälleen ajattelevani luontoon lähtemistä. Luonto käsitteenä on itselleni helposti edelleen jotain muuta kuin ihmisen rakentamaa ympäristöä. Se tarkoittaa jotakin missä on paljon enemmän eliöitä ja kuhinaa kuin ihmisen rakentamassa ympäristössä. Haluan tutkielmallani haastaa tiukassa istuvaa ajatustani, joka opiskelusta ja tiedostamisesta huolimatta edelleen vääntyy ihmiskeskeiseksi. Yrjö Hailan (2004b, 9) mukaan luonto ja ympäristö tarkoittavat eri asioita: Ympäristö on jotakin, joka ympäröi jotakin olevaa ja luonto on kaikkialla läsnä. Puhuessani ”luontoon” lähtemisestä suljen luonnon ulkopuolelle esimerkiksi itseni, bakteerifloorani ja kaupunkiympäristön kaikkine elottomine ja elollisine olioineen ja systeemeineen. Ympäristö taas ei mielestäni koskaan voi olla irrallinen siitä mitä se ympäröi. On aina olemassa huokoisuutta, josta ympäristö vaikuttaa ja pääsee sisälle ympäröitävään ja toisin päin. Ympäristö on minulle siis kai kuin maisema, jonka koen ollessani jossakin sen ympäröimänä.

Koin luontoon lähtemisen tiedostamattani tavaksi irtautua kontrollista ja kontrolloivasta ihmiskulttuurista. Ajatus juontuu todennäköisesti normatiivisesta ja binaarisesta luonnon ja ihmiskulttuurin vastakkainasettelusta. Hailan (2004b, 166) mukaan tällainen kulttuuri vs. luonto -dualismi on samantyyppinen länsimaiseen moderniin ajatteluun liittyvä dualismi kuin järki vastaan tunne tai sielu vastaan ruumis. Hänen mukaansa binaarinen ajattelu auttaa selventämään luonnon ja kulttuurin dualismien ongelmallisuutta eli esimerkiksi sitä, että ihminen ja ihmiskulttuuri erotetaan luonnosta, vaikka ne ovat peräisin samasta luonnonhistoriasta kuin muukin luonto. Toisaalta Haila (2004 b, 168) toteaa, että sellaisissa tilanteissa, joissa on tarkasteltava ihmisen toiminnan luonnolle aiheuttamia seurauksia, on välttämätöntä erottaa ihmiskulttuuri luonnosta. Hän

mainitsee Lönnrotin ja Snellmanin vastakkaiset näkemykset kulttuurin keinotekoisuuden ja luonnon luonnollisuuden dualistisista vastapareista. Lönnrot arvotti luonnon ja luonnollisuuden binaarisesti paremmaksi kuin ihmisen kulttuurin ja Snellman taas koki ihmisen kulttuurin nousevan puhtaasti luonnollisuuden yläpuolelle. (Haila, 2004 s.168) Itse havaitsen ajattelevani Lönnrotin kaltaisesti. Haluan haastaa mm. tällaista luonto-ihminen -dualismia uusmaterialistisen, olioiden olemukseen keskittyvän ajattelun avulla. Oliot ovat olemassa riippumatta missä ne ovat, miten ne ovat syntyneet ja miten ne ovat olemassa.

Haila (2004b, 199) toteaa luonnon ihannoinnin, hyväksikäytön, huolen luonnon hyvinvoinnista ja luonnon tuottaman hyvinvoinnin sekoittuvan toisiinsa. Näin tapahtuu opinnäytteessäkin. En Hailan (2004b, 199-200) mukaan voi olla luonnon kanssa tekemisissä muuten kuin aineellisten vuorovaikutusten kautta. Ristiriitaisesti sen rinnalla, että vaalin ja kunnioitan luontoa ja Paikkaa, häilyy siinä ulkoistava hyväksikäytön ulottuvuus. Olen sekä keskellä Paikassa tapahtuvaa että sen ulkopuolinen havainnoija. (Haila, 2004b, 199-200) Sama ristiriita toistuu ihmiskeskeisyyttä pohtiessani.

Jälki-ihmiskeskeisyys

Luontokäsityksen lisäksi halusin haastaa omaa ihmiskeskeistä maailmankuvaani ja pohtia mahdollisia ei-inhimillisiä lähtökohtia työskentelyssäni. Ihminen pyrkii inhimillistämään ympäristöään ja tekemään inhimillistä muistuttavasta tavasta olla ”normaalin”. Todennäköisesti on kuitenkin olemassa sellaisia tapoja olla, ajatella, kuvitella ja havainnoida, joita emme vielä tunne tai joita emme koskaan tule tuntemaankaan. Tämä on hyvä pitää mielessä, kun pitää esimerkiksi kasvien elämää vähäpätöisempänä kuin kotieläinten tai itsensä. Pohdin onko minun mahdollista sisällyttää taiteelliseen työskentelyyni ei-inhimillisiä tekijöitä, kun kuitenkin olen itse päättänyt ja valinnut tekijät, eivätkä tekijät voi itse vaikuttaa osallisuuteensa? Inhimillistäkö omalta osaltani muita elollisia ja elottomia olioita taiteeni tekijöiksi ja muokkaajiksi?

Haluan tarkastella, mikä oikeus minulla oli osallistaa jokin muu olio, tässä tapauksessa Runnokoivu, taiteeni tekemiseen. Olen nauttinut ajatuksesta, että kun kosketan puuta, bakteerifloorani sekoittuu puun pinnan bakteeriflooraan ja meille syntyy jotakin yhteistä. Runnokoivu ei kuitenkaan voi väistää kosketustani eikä todennäköisesti hyödy siitä millään tavalla. Olisinko pakottamisen sijaan voinut osallistaa koivua? Mielenkiintoisena esimerkkinä kasveja osallistavasta taiteesta taitelija Kalle Hamm luennoi Aalto-yliopiston Radikaali nykytaide -kurssilla (28.4.2021) ja kertoi hänen ja Dzamil Kamangerin yhteisprojektista Band of Weedsista (2015). Teos koostuu luontaisilla paikoilla kasvavien kasvien sähkökenttien vaihteluista, jotka Ivan Gunnarin menetelmällä muunnetaan MIDI-signaaleiksi. Signaalit voidaan muuttaa ihmiskorvan kuultavaan muotoon. Hammin mukaan kasvien tuottamiin signaaleihin vaikuttaa muunmuassa maaperä, vuorokauden aika ja sää. Kasvit tuottavat erilaisia signaaleita kun niitä esimerkiksi sumutetaan vedellä, mutta teoksessa taiteilijat ovat tehneet päätöksen olla vaikuttamatta kasvien signaaleihin itse. Olisin ehkä tarvinnut jonkinlaisia itselleni tuntemattomia teknisiä välineitä voidakseni osallistaa Runnokoivua taiteeseeni sitä pakottamatta. Olisi ollut upeaa olla mahdollista kuulla sen signaaleita. Olen todennäköisesti kuitenkin aistinut sen kommunikaatioon liittyviä haihtuvia yhdisteitä tuoksun muodossa ja se on todennäköisesti aistinut minun läsnäolon ja kosketukseni mahdollisesti stressaavana. Minulla oli usein Paikkaan lähtiessäni ristiriitainen olo, sillä huomasin haluavani hyvitellä läsnäoloani Paikalle jotenkin. Yritin selvittää olisiko minun mahdollista viedä Paikkaan jotakin biodiversiteettiä helpottavaa mineraalia tai olisiko olemisellani ja taiteellani voinut tehdä metsälle hyvää. Minusta tuntui usein, että minulla ei ole oikeutta viettää metsässä aikaa ja olen metsälle vain pahaksi.

Toisin kuin jotkut biotaiteilijat, esimerkiksi Eduardo Kac, en lähtökohtaisesti ole kiinnostunut luomaan hybridejä tai uutta elämää. Vierastan ajatusta itseni ulkopuolisten asioiden tarkoituksellisesta ja lopullisesta muuttamisesta. Kokisin käyttäväni valtaa väärin. Olen enemmän Hammin tavoin kiinnostunut tarkastelemaan erilaisia ympäristöni olioiden ulottuvuuksia niihin vaikuttamatta. Haluan tutkia materian historiallisia, uusmaterialistisia, paikallisia, posthumanistisia, perinnetiedollisia ja bakteerifloorallisia ominaisuuksia. Puun oksa on materiana valtava käsite, joka leviää useisiin suuntiin ajallisesti ja fyysisesti.

Uusmaterialistinen ontologia nyrjäytyksen välineenä

Kiinnostuin uusmaterialismista tutustuttuani Jane Bennettin ja sitä kautta Deleuzen ja Guattarin ajatuksiin todellisuuden jäsentämisestä. Pohdinnat materiaalisuuden uudelleen käsittämisestä venäyttivät ajatukseni antroposentrisestä, itsekeskeisestä paikoin jopa sulkeutuneesta mielestä etäämmälle. Saman kokemuksen olen saanut paikoin psykoterapian avulla. Mieleni alkaa aika ajoin kiinnittämään liikaa huomiota itseen, jolloin tärkeät havainnot ympäristöstä kaventuvat ja vääristyvät tuottaen pahoinvointia. Uusmaterialismi auttoi minua nyrjäyttämään jumiutuneen todellisuuteni ja keskittymään kaikkeen olevaan uudelleen. Jos ajattelun voi kääntää näin nurin, miten monia potentiaalisia todellisuuksia ja onkaan mahdollista kuvitella.

“Sen sijaan, että ympäristö ympäröisi ihmisen kulttuuria, tai että edes kosmos jakautuisi kolmeksi ekologiaksi, kuvittele ontologinen kenttä, jolla ihmisen, eläimen, kasvin tai mineraalin välillä ei ole mitään yksiselitteisiä rajalinjoja. Kaikki voimat ja virrat (materiaalisuudet) ovat eläväisiä, affektiivisia tai viestittäviä tai voivat tulla sellaisiksi” (Bennett, 2000, 164)

Kirjassaan *Materiaan väre* Bennett (2000) pohtii millä tavoin reagoisimme esimerkiksi poliittisiin ongelmiin, jos suhtautuisimme ei-inhimillisten olioiden ruumiisiin vakavasti vitaalisina. Vitaalisuudella Bennett (2000) tarkoittaa erilaisia taipumuksia, liikeratoja tai suuntauksia omaavia olioita, joilla on kyky estää tai torjua ihmisen toimintaa. Hän pohtii miten esimerkiksi kulutustottumuksemme muuttuisivat, jos emme ajattelisi kierättämistä tai jätettä, vaan kohtaisimme kasvavan määrän vitaalista ja potentiaalisesti vaarallista materiaa. Millaisia kysymyksiä lääketieteestä nousisi, jos emme ajattelisi materian ainoan vitaalisuuden lähteen olevan henki tai sielu? Miten suhtautuisimme energiapolitiikkaan jos käsittäisimme sähköän hyödykkeen ja resurssin sijasta “aktanttina”. Aktantti on Bennettin (2000, 8) mukaan Bruno Latourin termi ja tarkoittaa toiminnan

lähde. Toiminnan lähde voi olla joko inhimillinen tai ei-inhimillinen, mutta sillä on tehoisuutta ja se voi tehdä asioita ja muuttaa tapahtumien kulkua.

Kohtasin tutkielmassani useita eri tavoin tapahtumiin vaikuttaneita aktantteja. Monet niistä ovat jääneet ja jäänevät ikuisesti pois ymmärryksestäni, sillä olen niin alussa tällaisessa ympäristön jäsentämisessä, etten vielä osaa huomata kaikkia aktantteja, etenkin ei-inhimillisiä sellaisia. Minulta kesti useampi viikko hahmottaa Kohtaamisretkieni muistiinpanoista erilaisia merkittäviä aktantteja. Aktantti saattoi olla paksu loskakerros, yläkerran naapurista kantautunut melu, kuumeen aiheuttanut virus, ohi kävelevä lenkkeilijä, märkä pipo, pissahätä tai limainen rannalta löytynyt keppi.

Haluni avata ajatteluani uusmaterialismin avulla liittyy itseni lisäksi ympäristöhuoleen. Tulevaisuuksien kuvittelu on ainoa tapa keksiä ratkaisuja lajien selviämisen kannalta. Jotta voimme kuvitella, tulee meidän myös nähdä maailma monilta eri kanteilta. Bennettin (2000) mukaan mielikuva elottomasta materiasta, jota voi mielin määrin hyödyntää ja hyväksikäyttää on todennäköisesti yksi suurimmista esteistä ekologisempien ja kestävämpien materiaalien ja valintojen tavoittelulle. Hän myöntää tämän näkökulman motivoituneen huolesta ihmisen selviytymistä kohtaan. Toisaalta hän haluaa edistää ihmisen ja olio-materiaalisuuksien huomioivampaa kohtaamista.

Pohdin onko minun koskaan millään tavoin mahdollista erottaa ihmisyyttäni tutkielmastani ja mistä tämä halu alun alkaen kumpuaa. Ihmiskeskeisyys hehkuu jo siitä, että kirjoitan ja teen taidetta ihmissubjektista. Bennett (2000, 9) väittää, että vaikka uusmaterialismin ihmiskeskeisyyden välttely saattaakin välittyä performatiivisena sisäisenä ristiriitana, ristiriita saattaa kadota jos toiminnallisia materiaan, elämään, tahtoon, toimijuuteen ja omaan etuun liittyviä käsitteitä tarkastellaan. Halusin opinnäytteessäni pohtia ihmiskeskeisyyttäni, jotta osaisin kiinnittää siihen paremmin huomiota kohdattessani olio-materiaalisuuksia.

Ajatuksia ja tarkoituksellisesti olemattomia päätelmiä

En vielä tutkielman alussa tiennyt, millaista tietoa tutkielma tuottaisi tai mitä haluaisin sen tuottavan. Prosessin aikana tutkimustehtävät ovat vasta tutkielman loppupuolella jäsentyneet kysymyksiksi ja kommunikatiiviseen muotoon.

Kysymykset ovat:

Millaisia toisin tekemisen tiloja ja mahdollisuuksia ajattelun nyrjäyttäminen ja praktiikan muuttaminen voivat mahdollistaa?

Koska taiteellinen tekeminen on usein kehollista ja sisältää aistista tietoa se pakottaa meidät ajattelemaan ja tuntemaan totuttuja asioita uudelleen. Teemme taiteella sekä itselle että muille näkyväksi omia ennakkoluulojamme ja yhteiskunnan arvomaailmaa. Kun arvot ovat näkyvissä, niitä on helpompi lähteä kyseenalaistamaan ja kyseenalaistamisen kautta pohtimaan toisenlaisia olemisen mahdollisuuksia joko yksilöinä tai yhteisöinä.

Millaisia vastarinnan muotoja taiteellinen prosessi voi luoda?

Kriittisen taideperustaisen työskentelyn tuloksena minun oli mahdollista tarkastella juuri Paikkaan kohdistunutta ihmiskeskeistä haitallista toimintaa. Taiteellisessa prosessissa koin tekeväni vastarintaa ihmisen mielivaltaiselle tavalle alistaa muita oloisuuksia oman olemisensa taustalle vapaasti muokattavaksi massaksi. Kokeiltuani aistista, kehollista ja intuitiivista työskentelyä ja tiedonmuodostusta, huomasin saavani sellaista tietoa, mitä muilla keinoilla ei ole mahdollista saada. Tämä vahvisti käsitystäni siitä, että taideperustainen ja taiteellinen tutkimus ovat keinoja kyseenalaistaa ja nyrjäyttää totuttuja arvoja ja käytäntöjä. Onnistuin kyseenalaistamaan ja nyrjäyttämään omaa suorituskaskeisyyttäni ja näkemään suorituskaskeisyyden lonkerot myös ympärilläni. Tällä hetkellä olen innoissani siitä, että uskallan tulevaisuudessa uppoutua itselleni uudenlaiseen hitaaseen, keskeneräiseen ja haparoivaan tutkimiseen.

Millä tavoin uusmaterialistinen ajattelu voi muuttaa hahmottamista nyt ja tulevaisuudessa?

Uusmaterialismi voisi antaa mahdollisuuden käsittää maailma materiaalisena

kokonaisuutena, missä mikään tai kukaan ei ole alisteinen toiselle tai täysin passiivinen kokonaisuus. Uusmaterialistisessa maailmassa suhtauduttaisiin esimerkiksi metsään kokonaisuutena, johon kuuluvat kaikki olioisuudet, joista mikään ei ole toista huonompi tai vähempiarvoisempi, vaan kaikella on jokin toimijuus ja itseisarvo.

Onko taiteellisen tutkimuksen havaintolähtöinen kehollinen, aistinen ja postkvalitatiivinen tiedon muodostus vähemmän arvokasta kuin muunlaisen tutkimuksen?

En enää koe tarvetta arvottaa erilaisten tutkimusten tietoa. Taiteellinen tutkimus täydentää tieteen kentällä muuten vaikeasti havaittavan aistisen ja kehollisen tiedon tarkastelua. Taide ja tiede antavat esimerkiksi yhteiskunnasta monipuolista ja rikasta tietoa, jonka avulla voidaan kyseenalaistaa ja kuvitella toisin olemisen tapoja.

Altistaessani itseni monille kontrollointia haastaville tekijöille, kuten ulkopuolisille toimijoille ja sattumalle, avasin omaa ajattelua ja mahdollisuuksiani havainnoida itseni ulkopuolisia tapahtumia helpommin. Haastoin itseäni ja olemisen tapojani monin eri keinoin. Altistin itseni epävarmuudelle aloittaen opinnäytteeni tekemisen ilman tarkkaa tietoa siitä, mitä edes tahdon saada selville. Pysin antamaan tilaa haparoinnille ja hahuilulle minulle ominaisen määrätietoisuuden sijaan. Tutkimusmenetelmäni auttoivat minua havainnoimaan pieniäkin Paikkaan ja puheeseeni liittyviä nyansseja jälkeinpäin, jolloin minun oli helpompi nähdä niistä kumpuava hehku ja tärkeä tieto.

Työksentelyni perustana oli halu nyrjäyttää omaa tehokkuuteen ja suorittamiseen perustuvaa ajattelua uusmaterialistisen ontologian ja taiteellisen työskentelyn avulla. Alussa huomasin pettyväni mielestäni luokattoman hirveisiin tekeleisiin ja sitten siihen että olin niihin pettynyt. Hitaasti onnistuin kuitenkin päästämään hetkittäin irti suorittamisen halustani. Onnistuessani irrottamaan otteen suorituskeskeisyydestä ja itseni tarkkailusta vapauduin myös hetkeksi uusliberalismin otteesta. Jatkuvaa tehokkuutta ja kasvua vaativa ismi ei enää vallannut koko kehoani. Kokemus mahdollisuudesta tehdä suorituskeskeisyydelle ja itsekritiikille vastarintaa on eräs tärkeimmistä tutkielmani tuottamista asioista.

Kokemus vastarinnan mahdollistumisesta seuraa minua myös taidekasvattajuuteen. Aion kasvatus-, opetus- ja ohjaustilanteissa yhä vahvemmin sisällyttää tärkeimmäksi opetussisällöksi rakenteiden kriittisen tarkastelun ja toisin tekemisen, nyrjäyttämisen ja uudelleen kuvittelemisen teemoja. Haluan kiinnittää huomiota siihen millaisissa rakenteissa, arvomaailmoissa ja koulujärjestelmässä elämme, mistä se johtuu ja voisiko toisinkin tehdä. Näin mahdollista todellisuuden monipuolisemman tarkastelun ja teen

aktiivisesti vastarintaa myös koulutukseen pesiytyneille uusliberalistisille arvoille.

Työskennellessäni Paikassa päädyin lopulta tuntemaan vahvaa solidaarisuutta erästä runnottua koivua, Runnokoivua kohtaan ja kävin pitkäjänteistä vastarintataistelua erään polun käyttäjiä vastaan rakentamalla katkottujen oksien jatkeeksi pieniä oksaproteeseja, jotka ylettyivät polun päälle. Koivun kanssa työskennellessäni onnistuin kiinnittämään huomioni ihmisen tapaan suhtautua kasveihin ja niiden olemiseen väheksyen ja alistaen ne omaksi maisemakseen, jota saa muokata halutessaan oman mukavuutensa mukaan. Vaikka uusmaterialistisen ontologian mukaisesti haluaisinkin opetella suhtautumaan kaikkeen materiaan materiana, jonkin olion välinpitämättömyydestä johtuva toisen olion olemassaolon vaikeuttaminen ylittää eettisen rajani.

Äänitetyissä muistiinpanoissani kiinnitän selvästi huomiota erilaisiin materioiden välisiin tiloihin ja jännitteisiin. Runnokoivun Tutkin suhtautumistani elolliseen ja elottomaan materiaan rinnastamalla maasta löytyneitä oksia vielä puussa kiinni oleviin. Kaikissa oksissa on sisäistä ja ulkoista elämää, mutta irronneissa oksissa elämä ei virtaa enää rungon ja juurien syvyyksistä. Irrallisissa oksissa vaikuttavat muunlaiset elämän muodot lahottaen ja käyttäen oksaa hyödykseen. Ajan ja paikan materiaalisuus ja merkitys korostui kohdatessani matalapaineen toimittamaa Saharan autiomaan hiekkaa Mustikkamaan loskalumen päällä. Jos matalapaine tuo hiekkaa ja mineraaleja, se todennäköisesti tuo mitä tahansa muutakin kevyttä mukanaan. Ajatus Saharan happihiukkasten hengittämisestä sai minut hetkeksi irti todellisuuden illuusiostani. Aivan kuin minun olisi mahdollista olla monessa paikassa yhtäikaa, tai ennemminkin moni paikka olisi minussa yhtäikaa. Ulkoa minuun pyrkii vaikuttamaan aika, painovoima, sää, säteily, fyysiset esteet ja mäet, poluille kerääntyneet kävyt. Ja kun tarkastelen itseäni ja minussa vaikuttavia toimijoita, bakteeriflooraa, viruksia, solutason muutoksia, ajatuksia ja muistoja tuntuu kuin materiaalisuuteni jatkuisi loputtomiin sekä minua suurempiin että minua pienempiin olioisuuksiin. Olen yhtä niin monen tapahtuman kanssa ja monen toimijan summa, että tunnen oloni lohdulliseksi.

En koe onnistuneeni muuttamaan praktiikkaani. Aikaa tällaiseen vaativaan ja monimutkaiseen prosessiin oli opinnäytteessäni vain vähän ja tavoite oli alun alkaenkin kunnianhimoinen. Koen kuitenkin saaneeni kiinni tärkeistä aihioista, joita minun on mahdollista lähteä rakentamaan. Koen kiinnostukseni havaintolähtöistä taiteen tekemistä ja tiedon tuottamista kohtaan lisääntyneen ja koen oman taiteellisen ajatteluni mullistuneen ja laajentuneen lyhyessä ajassa. Aikaisemmin koin vierautta filosofisten teorioiden ja taiteellisen työskentelyni yhteen liittämistä, mutta tämän opinnäytteen prosessissa

olen kiinnostunut uudenlaisista näkökulmista taiteen tekemisen ohella ja luonut tietoa taiteellista prosessia hyödyntäen. Olen rohkeampi ja itsevarmempi päästämään kontrollista irti ja antamaan tilaa prosessissa syntyvälle orgaaniselle tiedolle. Tärkeintä minulle onkin ollut ymmärtää, että taiteellinen prosessi voi olla päättymätön ei-lineaarinen matka. Se voi olla vain johonkin suuntaan kulkemista ilman tarkkaa tietoa tai tietoista päätöstä matkan syystä. Vaikken tämän opinnäytteen puitteissa onnistunutkaan päästämään kontrollintarpeesta kokonaan irti, olen tietoisesti kehittänyt joustavaa ja itsemyötätuntoista mieltä. Opinnäytteeni prosessilla ei ole lineaarista muotoa, vaan se on muodostunut ja hahmottunut hiljalleen sitä kirjoittaessani. En myöskään koe prosessin päättyneen, tai toivo sen ihan pian päättyvänsä, mutta minun on rajattava opinnäytteeni tämän opiskeluajan puitteissa ja jatkettava prosessia itsenäisesti sen jälkeen. Koen, että aistiseen tietoon keskittyminen on kehittänyt minua taiteilijana ja taidekasvattajana huomioimaan sen, ettei visuaalinen kulttuuri tarkoita vain silmin nähtävää kulttuuria. Näkö on yhteydessä mieleen ja kehoon ja keho on monin tavoin yhteydessä erilaisiin olioihin. Se mitä näen, ei johdu silmistäni vaan siitä, miten aistimani ja siihen liittyvät olioisuudet käsittän. Nyt minulla on entistä suurempi mahdollisuus ymmärtää, tehdä toisin ja kannustaa vastarintaan.

Lähteet

Painetut lähteet:

Andersson, C. (2002) *Luova mieli*, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä

Bennett, J. (2020) *Materian väre*, suom. Tapani Kilpeläinen ja Eurooppalaisen filosofian seura Ry, Eurooppalaisen filosofian seura ry/niin&näin, Tampere. alkup. Vibrant matter. A political ecology of things (2004)

Deleuze, G. ja Guattari, F. (1993) *Mitä filosofia on?*, Gaudeamus, Helsinki

Haila, Y. (2004b) *Retkeilyn rikkaus, Luonto ympäristöhuolen aikakaudella*, Kustannus Oy taide, Helsinki

Myllviita, K (2016) *Tunne tunteesi*, Kustannus Oy Duodecim, Helsinki

Varto, J. (2017) *Taiteellinen tutkimus: Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?* Aalto ARTS Books, Helsinki

Painamattomat lähteet:

Elbow, P. (2000). *Everyone Can Write. Essays Toward a Theory of Writing and Teaching Writing*. Oxford: Oxford University Press. vii 17.3.

Haila, Y. (2004a). *Miten tunnistamme olennaiset ongelmat?*. Aikuiskasvatus, 24(1), 17-27. vii 3.4.

Hautala, P. (2008): *Lupa tulla näkyväksi: kuvataideterapeuttinen toiminta kouluissa*, Jyväskylän yliopisto, julkaistu sarjassa Jyväskylä studies in education, psychology and social research

Heikura, A. (2021) *Kaaospuutarha*, Maisterin opinnäytetyö, Aalto-yliopisto

Huhmarniemi, M. (2016) *Taideperustaista ympäristötutkimusta Lapin marjamailta, Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella - avauksia, suuntauksia, mahdollisuuksia*, Aalto ARTS books, Helsinki, viit. 11.5.2021

Huhmarniemi, M. ja Jokela, T. (2018) *Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroituna osaamisena*. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63487/Huhmarniemi?sequence=1> Viit. 11.5.2021

Helsingin Sanomat pääkirjoitus 3.4.2021 *Professorin kirja paljastaa vasemmistoradi-
kaalien likaiset temput* <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000007898507.html> viit.
4.4.2021

Jokela, T (2021) Yhdessä tekemisestä kanssatietämiseen, *Dialogista vaikuttamista –
yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa*, toimittanut: Maria Huhmarniemi, Sandra
Wallenius-Korkalo ja Timo Jokela Lapin yliopisto Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan
julkaisuja. Sarja C. Katsauksia ja puheenvuoroja.

Jula, J. (2018) *Sattuma taiteen tapahtumisen välineenä*, Aalto ARTS Books, Helsinki

Kallio, M (2008) *Taideperustaisen tutkimusparadigman muodostuminen*, SYNNTY /
ORIGINS 2 | 2008 (http://arted.uiah.fi/synnyt/2_2008/kallio.pdf)

Pulkkinen, L (2019) *Taiteellinen tutkielma olion huokoisuudesta*, Maisterin opinnäyte,
Aalto-yliopisto

Pusa, T. ja Suominen, A. (2021) Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmien dialogisuus ja
erityispiirteet *Dialogista vaikuttamista – yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa*, toi-
mittanut: Maria Huhmarniemi, Sandra Wallenius-Korkalo ja Timo Jokela, Lapin yliopisto

Saastamoinen, R. (2011) Prologi: *Virhe taidepedagogiikan tehtävänä*, toimittanut Anttila,
E. (2011). Taiteen jälki: Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä, Teatterikorkeakoulun
julkaisusarja

Salonen, A., Joutsenvirta, M., (2018) *Vauraus ja sivistys yltäkyläisyyden ajan jälkeen*,
Aikuiskasvatus 2/2018

Simola, H. (2001) *Koulupolitiikka ja erinomaisuuden eetos*, Jyväskylä : Koulutuksen
tutkimuslaitos, Kasvatus : Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. Huom viitattu
1.4.2021 käsikirjoitukseen, sillä julkaisua ei ollut saatavilla

Vilja-Mantere J, (2016) Minua Suurempaa? Maisemakokemus, raja ja pyhä, Taidekasvatus
ympäristöhuolen aikakaudella - avauksia, suuntauksia, mahdollisuuksia, Aalto yliopis-
ton julkaisusarja Taide + Muotoilu + Arkkitehtuuri, 3/2016, Aalto ARTS books, Helsinki

Vuorikoski M., Räisänen M. (2010) Opettajan identiteetti ja identiteettipolitiikat hallinta-
kulttuurien murroksissa, Kasvatus & Aika 4

Väkevä, A. (2013) Gilles Deleuzen käsitys taiteen poliittisuudesta, Pro Gradu tutkielma,
Helsingin yliopisto

Suulliset lähteet ja taideteokset:

Aalto-Setälä, L. (2021) *O Worm Supreme*, TUO TUO Joutsa, Kirjallinen haastattelu 10.5.2021

Hamm, K., Kamanger, D. (2015) *Band of Weeds*, Luento Aalto-yliopisto, taiteen ja suunnittelun korkeakoulu, Radikaali nykytaide 28.4.2021

Mäkelä, R (2019) Hum, Vimeo: <https://vimeo.com/user9659266>

Ylirisku, H. (2021) Väitös lectio, 19.3.2021, Aalto-yliopisto

Kiitokset

Tiina Pusalle kannustavasta ohjaamisesta

Riikka Haapalaiselle ja seminaariryhmälle tuesta ja ideoista

Rasmukselle henkisestä ja teknisestä tuesta

Ainolle ja muille ystäville keskusteluista

Runnupuulle läsnäolosta ja

Paikalle vieraanvaraisuudesta

